

Витяги з рішень ЄСПЛ, рекомендовані для вивчення при підготовці до первинного кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих судів загальної юрисдикції, які звернулися до ВККСУ із заявами про рекомендування для обрання безстроково¹

Зміст

I. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають усі категорії справ	6
1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26	6
2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви № 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-40	6
3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-32	7
4. Справа «Дубецька та інші проти України», (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105	8
5. Справа «Савіни проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009року), п.п. 47-52	8
6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86.....	10
7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52.....	11
8. Справа «Сергій Шевченко проти України» (заява № 32478/02), рішення від 4 квітня 2006 року, п.п. 63-65, п.70.....	12
9. Справа «Валерій Фуклев проти України» (заява № 6318/03), рішення від 16 січня 2014 року (набуло статусу остаточного 15 квітня 2014 року), п.п. 64-67	13
10. Справа «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п.164-165.....	14
II. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають лише кримінальні справи.....	15
1. Справа «Сергій Шевченко проти України» (заява № 32478/02), рішення від 4 квітня 2006 року, п.п. 63-65, п.70 (див. п. 8 розділу I).....	15

¹Інформація підготовлена станом на 29 лютого 2016 р.

2. Справа «Валерій Фуклев проти України» (заява № 6318/03), рішення від 16 січня 2014 року (набуло статусу остаточного 15 квітня 2014 року), п.п. 64-67 (див. п. 9 розділу I).....	15
3. Справа «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п.164-165 (див. п. 10 розділу I).....	15
4. Справа «Бучинська проти України» (заява № 35493/10), рішення від 30 квітня 2015 року, п.п. 47-50.....	15
5. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04), рішення від 21 квітня 2011 року (набуло статусу остаточного 21 липня 2011 року), п.п. 148-159	16
6. Справа «Гарькавий проти України» (заява № 25978/07), рішення від 18 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 15 травня 2010 року), п.п. 62-66.....	18
7. Справа «Харченко проти України» (заява № 40107/02), рішення від 10 лютого 2011 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п.п. 79-81.....	19
8. Справа «Швидка проти України» (заява № 17888/12), рішення від 30 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного 30 січня 2015 року), п.п. 31-34.....	19
9. Справа «Чанєв проти України» (заява № 46193/13), рішення від 9 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного 9 січня 2015 року), п.п. 24-31.	20
10. Справа «Заїченко проти України» (№ 2) (заява № 45797/09), рішення від 26 лютого 2015 року (набуло статусу остаточного від 6 липня 2015 року), п.п. 85-87 .	21
11. Справа «Аднаралов проти України» (заява №10493/12), рішення від 27 листопада 2014 року (набуло статусу остаточного від 27 лютого 2015 року), п.43, п.п. 48- 49.....	22

III. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають цивільні справи та справи в порядку адміністративного судочинства

1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26 (див. п. 1 розділу I)	24
2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви №№ 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-37, п.п. 39-40 (див. п. 2 розділу I).....	24
3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділу I).....	24
4. Справа «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105 (див. п. 4 розділу I).....	24
5. Справа «Савіни проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009 року), п.п. 47-52 (див. п. 5 розділу I).....	24

6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86 (див. п. 6 розділу I).....	24
7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52 (див. п. 7 розділу I).....	24
8. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103-108, п.п. 150-156.....	24
9. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п. 58.....	26
10. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48	26

IV. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають лише цивільні справи
..... 28

1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26 (див. п. 1 розділу I)	28
2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви № 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-37, п.п. 39-40 (див. п. 2 розділу I).....	28
3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділу I).....	28
4. Справа «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105 (див. п. 4 розділу I).....	28
5. Справа «Савіні проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009 року), п.п. 47-52 (див. п. 5 розділу I).....	28
6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86 (див. п. 6 розділу I).....	28
7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52 (див. п. 7 розділу I).....	28
8. Справа «Бочан проти України (№ 2), (заява № 22251/08), рішення від 5 лютого 2015 року, п.п. 57-58)	28
9. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10.05.2011 року), п. 58 (див. п. 9 розділу III)	29
11. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділу III).....	29

V. Для суддів окружних адміністративних судів.....	30
1. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103-108, п.п. 150-156 (див. п. 8 розділу III)	30
2. Справа «Суханов та Ільченко проти України» (заяви № 68385/10 та 71378/10), рішення набуло статусу остаточного від 26 вересня 2014 року, п.п. 34-35, п.п. 53-55	30
3. Справа «Тросін проти України» (заява № 39758/05), рішення набуло статусу остаточного від 23 травня 2012 року, п. 35.....	31
4. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява № 40450/04), рішення набуло статусу остаточного від 15 січня 2010 року, п.п. 63-65	31
5. Гарнага проти України (заява № 20390/07), рішення набуло статусу остаточного від 16 серпня 2013 року, п. 41	33
6. Справа «Мельниченко проти України» (заява № 17707/02), рішення 19 жовтня 2004 року, п.п. 54-59.....	33
7. Справа «Василів проти України» (заява № 8008/05), рішення набуло статусу остаточного від 20 січня 2011 року, (п.п. 27-30).....	34
8. Справа «Дубецька та інші проти України», рішення набуло статусу остаточного від 10 травня 2011 року (заява № 30499/03), п. 105 (див. п. 4 розділу I)	35
9. Справа «Щокін проти України» (заяви №№ 23759/03 та 37943/06), рішення від 14 жовтня 2010 року (набуло статусу остаточного 14 січня 2011 року), п. 52	35
10. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділу III).....	35
VI. Для суддів місцевих господарських судів.....	36
1. Справа «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), рішення від 20 жовтня 2011 року (набуло статусу остаточного 20 січня 2012 року), п. 67;.....	36
Справа «Войтенко проти України» (заява № 29979/04), рішення від 29 червня 2004, п.п. 53-55.....	36
2. Справа «Україна-Тюмень проти України» (заява № 22603/02), рішення від 22 листопада 2007 року (набуло статусу остаточного від 20 лютого 2008 року), п.п. 55-56	36
3. Справа «Інтерсплав проти України» (заява № 803/02), рішення набуло статусу остаточного від 9 січня 2007 року, п.п. 38-40.....	37
4. Справа «Бочан проти України (№ 2), (заява № 22251/08), рішення від рішення від 5 лютого 2015 року п.34, п.п. 57-58 (див. п. 8 розділ IV)	38
5. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103 – 108, п.п. 150 – 156 (див. п. 8 розділ III)	38

6. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділ I).....	38
7. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділ III).....	38
8. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п. 58 (див. п. 9 розділ III)	38
9. Справа «Щокін проти України» (заяви №№ 23759/03 та 37943/06), рішення від 14 жовтня 2010 року (набуло статусу остаточного 14 січня 2011 року), п.п.52 -55.....	38
10. Справа «Серков проти України», рішення від 7 липня 2011 року (заява № 39766/05), п.п. 36-42	39

I. Для судів місцевих загальних судів, які розглядають усі категорії справ²

1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26

22. Суд повторює, що поняття “власності”, яке міститься в першій частині статті 1 Протоколу № 1, має автономне значення, яке не обмежене власністю на фізичні речі і не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві: деякі інші права та інтереси, наприклад, борги, що становлять майно, можуть також розглядатись як “майнові права”, і, таким чином, як “власність” в цілях вказаного положення. Питання, що потребує визначення, полягає в тому, чи мав відповідно до обставин справи, взятих в цілому, заявник право на матеріальний інтерес, захищений статтею 1 Протоколу № 1 (див. «*Broniowski v. Poland*», № 31443/96, пар. 98).

23. Суд зауважує, що в межах свободи дій держави визначати, які надбавки виплачувати своїм робітникам з державного бюджету. Держава може вводити, призупиняти чи закінчити виплату таких надбавок, вносячи відповідні зміни в законодавство. Однак, якщо чинне правове положення передбачає виплату певних надбавок, і дотримано всі вимоги, необхідні для цього, органи державної влади не можуть свідомо відмовляти у цих виплатах доки відповідні положення є чинними.

[...]

26. Суд зауважує, що скарга заявника до національних органів влади щодо періоду між 1 січня та 23 червня 1999 року базувалась на спеціальних та чинних на той період часу положеннях національного законодавства (див. п. 17 рішення). Надбавка до заробітної плати повинна була бути виплаченою відповідно до єдиної об'єктивної умови – період часу, протягом якого заявник працював вчителем. Оскільки заявником була дотримана умова 10-тирічного стажу, то можна сказати, що він має якщо не право, то законні сподівання на отримання зазначених коштів. З іншого боку, виплата надбавки за зразкове виконання службових обов'язків залежала від суб'єктивних факторів та вимагала оцінки роботи, виконаної заявником. Суд не приймає аргумент Уряду щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посилається на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Бурдов проти Росії*», № 59498/00, пар. 35, ECHR 2002-III).

2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви № 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-40

36. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує кожному право звернутися до суду з будь-якою вимогою щодо своїх цивільних прав та обов'язків. У такий спосіб здійснюється “право на суд”, яке відповідно до практики Суду включає не тільки право ініціювати провадження, але й право отримати “вирішення” спору судом (див., наприклад, рішення у справі “*Кутій проти Хорватії*” (*Kutit v. Croatia*), № 48778/99, пункт 25, ECHR 2002-II).

37. Суд зазначає, що відповідно до усталеної практики Суду щодо України зазначені гарантії, закріплені в статті 6, є застосовними до провадження у суді касаційної інстанції як у

² З повними текстами наведених рішень ЄСПЛ (українською мовою) можна ознайомитися на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України у розділі “Захист інтересів держави в Європейському суді” за адресою: <http://old.minjust.gov.ua/9329>, а також у базі даних HUDOC (українською та /або англійською мовами) за адресою: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22DECISIONS%22%7D>

цивільних, так і в адміністративних справах, незважаючи на їх українську класифікацію (див. рішення у справі “*Мельник проти України*” (*Melnyk v. Ukraine*), № 23436/03, пункт 25, від 28 березня 2006 року, та “*Каруна проти України*” (*Karuna v. Ukraine*), зазначене вище).

38. У цих справах заявники мали доступ до суду касаційної інстанції в частині того, що їх скарги дійшли до Верховного Суду та Вищого адміністративного суду. Однак скарги залишилися нерозглянутими, оскільки спочатку Верховний Суд, а потім Вищий адміністративний суд вирішили, що в них немає юрисдикції їх розглядати.

39. Суд не вважає за необхідне за даних обставин досліджувати, чи мали Верховний Суд або Вищий адміністративний суд юрисдикцію вирішувати по суті скарги заявників. Важливо те, що заявники не отримали вирішення їхніх скарг, оскільки Вищий адміністративний суд відмовився слідувати ухвалам Верховного Суду, які визначили підсудність цих справ. Такі відмови не тільки позбавили заявників доступу до суду, але й поставили під сумнів авторитет судової влади. Стримавши остаточні ухвали Верховного Суду, який за конституційним статусом є найвищим судовим органом та який надає роз'яснення щодо застосування законодавства, заявники мали легітимні сподівання, що ці ухвали не могли бути піддані сумніву. У цьому контексті Суд зазначає, що стаття 6 Конвенції вимагає від держави передбачити процесуальні засоби для ефективного та швидкого вирішення спорів щодо підсудності справ (див. рішення щодо прийнятності “*Лойен проти Франції*” (*Loyen v. France*), № 46021/99, від 6 квітня 2000 року, та *mutatis mutandis* рішення у справі “*Діду проти Румунії*” (*Didu v. Romania*), № 34814/02, пункт 29, від 14 квітня 2009 року). Суд також зазначає, що висновки Венеціанської комісії та Директоратів Ради Європи є особливо актуальними щодо цього аспекту справи (див. пункт 25, зазначений вище).

40. З огляду на зазначене вище та у зв'язку з тим, що в матеріалах справи відсутня інформація про недотримання заявниками процесуальних вимог, Суд доходить висновку, що не було забезпечено дійсну та ефективну реалізацію їхнього права на доступ до суду. Відповідно мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-32

28. Відповідно до усталеної практики Суду існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно визначатися на підставі суб'єктивного критерію, в контексті якого слід враховувати особисті переконання та поведінку певного судді, що означає необхідність встановити, чи мав суддя у певній справі будь-яку особисту зацікавленість або упередженість, а також на підставі об'єктивного критерію, в контексті якого необхідно встановити, чи забезпечував суд і, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії аби виключити будь-які обґрунтовані сумніви щодо його безсторонності (див., серед іншого, рішення у справі “*Фей проти Австрії*” (*Fey v. Austria*) від 24 лютого 1993 року, пп. 27, 28 і 30, Series A, no. 255, і рішення “*Ветштайн проти Швейцарії*” (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII). Таким чином, у кожній окремій справі слід вирішувати, чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про небезсторонність суду (див. рішення у справі “*Пуллар проти Сполученого Королівства*” (*Pullar v. United Kingdom*), від 10 червня 1996 року, п. 38).

29. У контексті суб'єктивного критерію особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного (див. вищевказане рішення у справі “*Ветштайн проти Швейцарії*” (*Wettstein v. Switzerland*), п. 43).

30. Суд не переконаний, що у цій справі є достатньо ознак, щоб встановити, що судді судів першої та апеляційної інстанцій, які розглядали справу підприємства-заявника, проявляли особисту упередженість. У будь-якому випадку Суд не вважає за необхідне

розглядати це питання, оскільки з причин, викладених нижче, він дійшов висновку, що у цій справі мала місце відсутність об'єктивної безсторонності суду.

31. У контексті об'єктивного критерію у цій справі окремо від поведінки суддів слід визначити, чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо їхньої безсторонності. Це означає, що при вирішенні того, чи є у цій справі обґрунтовані причини побоюватися, що певний суддя був небезстороннім, позиція заінтересованої особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати такі побоювання об'єктивно обґрунтованими (див. вищевказане рішення у справі "*Ветштайн проти Швейцарії*" (*Wettstein v. Switzerland*), п. 44; та рішення у справі "*Ферантеллі та Сантанжело проти Італії*" (*Ferrantelli and Santangelo v. Italy*), від 7 серпня 1996 року, п. 58 Reports of Judgments and Decisions, 1996-III).

32. З огляду на це, навіть зовнішні прояви можуть бути важливими або, іншими словами, "правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно чиниться" (див. рішення у справі "*Де Куббер проти Бельгії*" (*De Cubber v. Belgium*), від 26 жовтня 1984 року, п. 26). На кону стоїть довіра, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти в громадськість (див. вищевказане рішення у справі "*Ветштайн проти Швейцарії*" (*Wettstein v. Switzerland*) та рішення у справі "*Кастілло Альгар проти Іспанії*" (*Castillo Algar v. Spain*), від 28 жовтня 1998 року, п. 45, Reports of Judgments and Decisions, 1998-VIII).

4. Справа «Дубецька та інші проти України», (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105

105. Посилаючись на свою судову практику, Суд зазначає, що ні стаття 8, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують права на збереження природного середовища як такого (див. рішення у справі "*Кіртатос проти Греції*" (*Kyrtatos v. Greece*), заява № 41666/98, п. 52, ECHR 2003-VI). Також жодного питання не виникне, якщо оскаржувана шкода є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті. Однак може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичний чи психологічний вплив на здоров'я або якість життя особи (див., серед інших джерел, рішення у справі "*Фадеева проти Росії*", пункти 68–69).

5. Справа «Савіни проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009 року), п.п. 47-52

47. Суд повторює, що право батьків і дітей бути поряд один з одним становить основоположну складову сімейного життя і що заходи національних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 (див., зокрема, рішення у справі "*МакМайкл проти Сполученого Королівства*" (*McMichael v. the United Kingdom*) від 24 лютого 1995 року, п. 86, серія А, № 307-В). Таке втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не відповідає законним цілям, переліченим у пункті 2 статті 8, і не може вважатися «необхідним у демократичному суспільстві» (див. згадане вище рішення у справі *МакМайкла*, п. 87).

48. Визначаючи, чи було конкретне втручання «необхідним у демократичному суспільстві», Суд повинен оцінити – у контексті всієї справи загалом – чи були мотиви, наведені на виправдання втручання, доречними і достатніми для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції і чи був відповідний процес прийняття рішень справедливим і здатним забезпечити належний захист інтересів, як цього вимагає стаття 8 (див., наприклад, справи

«Кутцнер проти Німеччини» (*Kutzner v. Germany*), № 46544/99, п. 65, ЄСПЛ 2002-I, та «Зоммерфельд проти Німеччини» (*Sommerfeld v. Germany*), [GC], № 31871/96, п. 66, ЄСПЛ 2003-VIII).

49. Суд також повторює, що, хоча національним органам надається певна свобода розсуду у вирішенні питань щодо встановлення державної опіки над дитиною, вони повинні враховувати, що розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, а це можна виправдати лише за виняткових обставин (див., наприклад, справу «Ньяоре проти Франції» (*Gnahore v. France*), № 40031/98, п. 59, ECHR 2000-IX). Отже, відповідне рішення має підкріплюватися достатньо переконливими і зваженими аргументами на захист інтересів дитини, і саме держава-відповідач повинна переконатися в тому, що було проведено ретельний аналіз можливих наслідків пропонованого заходу з опіки для батьків і дитини (див., наприклад, справу «Скоццарі та Дж'юнта проти Італії» (*Scozzari & Giunta v. Italy*), [GC], №№ 39221/98 і 41963/98, п. 148, ЄСПЛ 2000-VIII).

50. Зокрема, якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує (див., *mutatis mutandis*, справу «Хазе проти Німеччини» (*Haase v. Germany*), № 11057/02, п. 99, ЄСПЛ 2004-III (витяги)). При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина, якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я (див. справи «Валлова і Валла проти Чеської Республіки» (*Wallova and Walla v. the Czech Republic*), № 23848/04, п. 72, від 26 жовтня 2006 року; і «Гавелка та інші проти Чеської Республіки» (*Havelka and Others v. the Czech Republic*), № 23499/06, п. 57, від 21 червня 2007 року). З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків (див., наприклад, справу «К. А. проти Фінляндії» (*K. A. v. Finland*), № 27751/95, п. 92, ЄСПЛ 2003-I). Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиленням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням (див., наприклад, справу «Мозер проти Австрії» (*Moser v. Austria*), № 12643/02, п. 68, від 21 вересня 2006 року; згадані вище рішення у справі «Валлова і Валла проти Чеської Республіки», пп. 73–76, та у справі «Гавелка та інші проти Чеської Республіки», п. 61).

51. Крім того, оцінюючи процес вирішення питання про встановлення опіки, який завершився рішенням про роз'єднання сім'ї, Суд повинен, зокрема, переконатися, чи ґрунтуються висновки національних органів на достатній доказовій базі (яка, за потреби, може включати показання свідків, висновки компетентних органів, психологічні та інші експертні висновки та медичні довідки), і чи мали заінтересовані сторони, зокрема батьки, достатні можливості брати участь у вирішенні такого питання (див., *mutatis mutandis*, ухвали у справах: «Шульц проти Польщі» (*Schultz v. Poland*), № 50510/99, від 8 січня 2002 року; «Реммо і Узункая проти Німеччини» (*Remmo and Uzunkaya v. Germany*), № 5496/04, від 20 березня 2007 року; та «Полашек проти Чеської Республіки» (*Polasek v. Czech Republic*), № 31885/05, від 8 січня 2007 року). Суд також повинен врахувати, чи самим дітям було надано можливість висловити свою думку, коли цього вимагали обставини (див., наприклад, згадані вище рішення у справах *Гавелка та інші*, п. 62, і *Хазе*, п. 97).

52. У будь-якому разі передання дитини під державну опіку слід зазвичай розглядати як тимчасовий захід, здійснення якого має одразу припинятися, коли це дозволяють обставини. Отже, такий захід не може бути санкціонований без попереднього розгляду можливих альтернативних заходів (див. згадані вище рішення у справах *К. і Т.*, п. 166; *Кутцнера*, п. 67, та *Мозера*, п. 70) і має оцінюватися в контексті позитивного обов'язку держави вживати виважених і послідовних заходів зі сприяння возз'єднанню дітей зі своїми біологічними батьками, дбаючи при досягненні цієї мети про надання їм можливості

підтримувати регулярні контакти між собою та, якщо це можливо, не допускаючи розлучення братів і сестер (див., *mutatis mutandis*, згадані вище рішення у справах *Кутцнера*, п. 76–77, та «*К. і Т. проти Фінляндії*» [GC], п. 179).

6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86

78. З огляду на свою практику, яка доводить, що страйк беззаперечно захищається статтею 11 Конвенції (див. рішення від 8 квітня 2014 року у справі «*Національний союз працівників залізничного, морського та іншого транспорту проти Сполученого Королівства*» (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*), заява № 31045/10, п. 84, з подальшими посиланнями), Суд не вбачає підстав для того, щоб дійти іншого висновку.

79. Суд також зазначає, що таке втручання становитиме порушення статті 11 Конвенції, якщо воно не було «встановлено законом», не переслідувало одну або більше легітимних цілей та не було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення зазначених цілей.

80. Суд повторює, що вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість – за необхідності шляхом надання відповідної допомоги – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може спричинити відповідна дія (див., наприклад, рішення у справі «*Маєстрі проти Італії*» (*Maestri v. Italy*) [ВП], заява № 39748/98, п. 30, ECHR 2004-I).

81. Суд зазначає, що національні суди обґрунтовували заборону страйку, щодо якої надійшла скарга у цій справі, статтею 18 Закону України «Про транспорт», статтею 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» та статтею 44 Конституції України (див. пункти 23 та 27-29). Отже, з цього випливає, що втручання ґрунтувалося на національному законодавстві. Суд не вбачає підстав сумніватися в тому, що вищезазначені положення були доступними. Отже, залишається встановити, чи були вони також достатньо точними і передбачуваними.

82. Суд зауважує, що Конституція України, яка набрала чинності у 1996 році, закріплює право на страйк як засіб захисту економічних і соціальних інтересів працівників. Що стосується порядку здійснення цього права або підстав для заборони страйку, то ці питання мають бути врегульовані законодавством (див. пункт 27).

83. Двома застосовними законами є вищезазначені Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» і Закон України «Про транспорт». Суд зазначає, що стаття 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» 1998 року, яка стосується трудових спорів в усіх секторах, забороняє страйки у таких випадках: «якщо припинення працівниками роботи створює загрозу життю і здоров'ю людей, докільню або перешкоджає запобіганню стихійному лиху, аваріям, катастрофам, епідеміям та епізоотіям чи ліквідації їх наслідків» (див. пункт 28). У цьому формулюванні ніщо не вказує на те, що цей перелік є невичерпним. У той же час стаття 18 Закону України «Про транспорт» 1994 року, до якого з моменту ухвалення не вносились зміни та який стосується лише транспортного сектору, також передбачає випадки заборони страйків. Це положення є більш обмежувальним – на додаток до випадків, коли страйк створює загрозу життю або здоров'ю людей, його проведення забороняється також у випадках, «пов'язаних з перевезенням пасажирів, обслуговуванням безперервно діючих виробництв» (див. пункт 29).

84 Вартим уваги є факт, що хоча Прикінцевими положеннями Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» передбачено, що інші закони та нормативно-правові акти застосовуються тільки в тій частині, в якій вони не суперечать цьому Закону, а також що вони повинні бути приведені у відповідність з цим Законом, Закон України «Про транспорт», тим не менш, й досі продовжують застосовувати без внесення до нього змін – протягом майже шістнадцяти років з моменту набрання у 1998 році чинності Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (див. для порівняння рішення від 11 квітня 2013 року у справі «*Веренцов проти України*» (*Vyarentsov v. Ukraine*), заява № 20372/11, п. 55). Ситуація і зараз залишається незмінною, незважаючи на факт, що вже неодноразово визнавалися вищезазначене протиріччя та необхідність приведення Закону України «Про транспорт» у відповідність з Конституцією України і Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (див., зокрема, пункти 30, 31 і 38).

85. Наведених міркувань достатньо, аби дати Судові змогу дійти висновку, що втручання у права заявників за статтею 11 Конвенції не ґрунтувалося на достатньо точних і передбачуваних законодавчих актах.

86. Відповідно, було порушення статті 11 Конвенції.

7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52

44. Крім того, втручання у право заявника на повагу до його житла має бути не лише законним, але й «необхідним у демократичному суспільстві». Інакше кажучи, воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності», зокрема бути співрозмірним із переслідуваною законною метою (див. рішення у справі «*Зехентнер проти Австрії*» (*Zehentner v. Austria*), заява № 20082/02, п. 56, *ECHR* 2009-...). Концепція «житла» має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві (див. рішення від 27 травня 2004 р. у справі «*Коннорс проти Сполученого Королівства*» (*Connors v. the United Kingdom*), заява № 66746/01, п. 82). Враховуючи, що виселення є серйозним втручанням у право особи на повагу до її житла, Суд надає особливої ваги процесуальним гарантіям, наданим особі в процесі прийняття рішення (див. рішення у справі «*Зехентнер проти Австрії*», зазначене вище, п. 60). Зокрема, навіть якщо законне право на зайняття приміщення припинено, особа вправі мати можливість, щоб співрозмірність заходу була визначена незалежним судом у світлі відповідних принципів статті 8 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення від 9 жовтня 2007 р. у справі «*Станкова проти Словаччини*» (*Stankova v. Slovakia*), заява № 7205/02, пункти 60–63; зазначене вище рішення в справі «*МакКенн проти Сполученого Королівства*», п. 50; рішення від 15 січня 2009 р. у справі «*Косіч проти Хорватії*» (*Aosia v. Croatia*), заява № 28261/06, пункти 21–23; та рішення від 22 жовтня 2009 р. у справі «*Пауліч проти Хорватії*» (*Paulia v. Croatia*), заява № 3572/06, пункти 42–45). Відсутність обґрунтування в судовому рішенні підстав застосування законодавства, навіть якщо формальні вимоги було дотримано, може серед інших факторів братися до уваги при вирішенні питання, чи встановлено справедливий баланс заходом, що оскаржується (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Беєлер проти Італії*» (*Beyeler v. Italy*) [ВП], заява № 33202/96, п. 110, *ECHR* 2000-I).

[...]

49. У будь-якому разі Суд вважає, що доводи заявників щодо якості відповідного законодавства, як його розтлумачили суди, стосуються та невіддільні від питання, чи було втручання в їхнє право на житло необхідним у демократичному суспільстві та, відповідно, пропорційним.

50. У зв'язку з цим Суд зазначає, що судам необхідно було встановити баланс між інтересами родини заявників із двома неповнолітніми дітьми, які тривалий час були

наймачами квартири, та фінансовими інтересами держави в одержанні максимального доходу від продажу квартири, набутої як майно померлої особи, у якої немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом. У ході судового провадження заявники надали низку доводів, стверджуючи, що їхнє виселення становитиме для них надмірний тягар. Зокрема, вони стверджували, що вони добросовісно уклали договір найму та вважались законними наймачами протягом значного часу, сплачуючи витрати на утримання, ремонт майна та інші обов'язкові платежі. Судові рішення не містили жодної реакції на ці доводи, суди обмежились вирішенням питання, чи було проживання заявників у квартирі сумісним із положеннями законодавства. Крім того, на жодній стадії провадження (в тому числі стадії виконавчого провадження) суди не розглянули доводи заявників про те, що внаслідок виселення вони та двоє їхніх неповнолітніх дітей залишаться безпритульними. З матеріалів справи неясно, в якій мірі заявники постраждали від їхнього виселення та чи переселились вони без ускладнень. Вбачається, що заявник зміг набути нове постійне житло через чотири роки після подій, що стали підставою для заяви. Однак, навіть припускаючи, як стверджував Уряд, що заявники могли переселитись своєчасно та без непомірних витрат, їхні відповідні можливості ніколи не були предметом судового розгляду.

51. Загалом, з огляду на ненадання державними органами належного обґрунтування для відхилення доводів заявників щодо застосовності до їхньої справи законодавства відносно виселення мешканців, які самоправно зайняли приміщення, та відсутності оцінки співрозмірності їхнього виселення, Суд вважає, що заявників було позбавлено адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо їхнього права на житло.

52. Отже, у цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції.

8. Справа «Сергій Шевченко проти України» (заява № 32478/02), рішення від 4 квітня 2006 року, п.п. 63-65, п.70

63. Суд повторює, що у справі, де мала місце загибель особи при обставинах, які потенційно можуть передбачати відповідальність держави, стаття 2 передбачає обов'язок держави будь-яким чином забезпечити належну реакцію судової або іншої гілки влади для забезпечення того, що законодавчий та адміністративний устрій захисту права на життя здійснюється належним чином і що будь-яке порушення цього права припиняється та карається (див. рішення у справі "*Öneryildiz v. Turkey*", № 48939/99, п. 91, ЄСПЛ 2004-..., та *mutatis mutandis*, рішення у справі "*Paul and Aundrey Edwards v. the United Kingdom*", № 46477/99, п. 54, ЄСПЛ 2002-II).

64. У цьому зв'язку Суд визнавав, що якщо порушення права на життя або фізичну недоторканість спричинено не навмисно, позитивний обов'язок створити "ефективну судову систему" не передбачає обов'язкової вимоги порушити кримінальне провадження у кожній справі і може бути дотриманий, якщо жертвам доступні цивільні, адміністративні або навіть дисциплінарні засоби захисту (див., наприклад, рішення у справах "*Vo v. France*", № 53924/00, п. 90, ЄСПЛ 2004-VII; "*Calvelli and Ciglio v. Itali*", № 32967/96, п. 51, ЄСПЛ 2002-I; "*Mastromatteo v. Italy*", № 37703/97, пп. 90, 94 та 95, ЄСПЛ 2002-VIII). Проте, мінімальна вимога до такої системи полягає в тому, що особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні від тих, які причетні до подій, які розслідуються. Мається на увазі ієрархічна або інституційна незалежність, а також практична незалежність. (див. рішення у справі "*Paul and Audrey Edwards, Paul and Aundrey Edwards v. the United Kingdom*", № 46477/99, п. 70, ЄСПЛ 2002-II та рішення у справі "*Mastromatteo v. Italy*", № 37703/97, пп. 90, 94 та 95, ЄСПЛ 2002-VIII).

65. Відповідно, система, яка вимагається статтею 2, має передбачати незалежне та безсторонне розслідування, яке відповідає певним мінімальним стандартам щодо ефективності. Таким чином, компетентні органи мають діяти з належною наполегливістю і за своєю ініціативою порушувати провадження, яке здатне по-перше, встановити обставини, за яких сталась подія, та недоліки діяльності системи; по-друге, встановити, хто саме з представників державних органів був причетний до події. Вимога щодо публічності також

застосовується у цьому контексті (див., наприклад, *mutatis mutandis* рішення у справах “*Gölec v. Turkey*”, від 27 липня 1998 року, пп. 81-82; “*Ogur v. Turkey*”, № 21954/93, пп. 88, 91-92, ЄСПЛ 1999-III; “*Hugh Jordan v. the United Kingdom*”, від 4 травня 2001 року, №24746/94, п. 120; “*Kelly and Others v. the United Kingdom*”, № 30054/96, п. 114, від 4 травня 2001 року; “*Mahmut Kaya v. Turkey*”, № 22535/93, пп. 106-07, ЄСПЛ 2000-III; “*İlhan v. Turkey*”, № 22277/93, п. 63, ЄСПЛ 2000-VII; “*McKerr v. the United Kingdom*”, №28883/95, п. 148, ЄСПЛ 2001-III).

[...]

70. По-третє, Суд звертає увагу на те, що початкове розслідування факту смерті було розпочато швидко, декількома годинами пізніше ніж відбулась подія. Проте, воно не відповідало вимозі незалежності, оскільки орган дізнання – Командуючий Сполучення – був представником органу, який міг мати причетність до події. Лейтенант Г., офіцер Сполучення, призначений командуючим Сполучення для проведення розслідування, здійснив обшук квартири А.Ш. та допитав свідків. Він залишався керуючим дізнання поки не приїхав слідчий з військової прокуратури. Після цього він провів більшість допитів свідків за дорученням слідчого. Суд зазначає, що лейтенант Г. діяв під юрисдикцією командуючого Сполученням, отримуючи він нього накази щодо здійснення провадження так як і щодо своєї повсякденної діяльності. Таким чином, вимога незалежності не була додержана (див. рішення у справі “*Aktas v. Turkey*”, № 24351/94, п. 301, ЄСПЛ 2003 –V (витяги).

9. Справа «Валерій Фуклев проти України» (заява № 6318/03), рішення від 16 січня 2014 року (набуло статусу остаточного 15 квітня 2014 року), п.п. 64-67

64. Суд повторює, що перше речення статті 2 зобов'язує державу не лише утримуватися від "умисного" позбавлення життя, але й вживати належних заходів для захисту життя тих, хто перебуває в межах її юрисдикції (див. рішення від 9 червня 1998 р. у справі «*L.C.B. проти Великобританії*» (*L.C.B. v. the United Kingdom*), п. 36, Звіти про рішення та ухвали 1998 -III).

65. Ці принципи також застосовуються у сфері охорони здоров'я. Зокрема, вони вимагають створення ефективної незалежної судової системи з метою забезпечення встановлення причини смерті пацієнтів, які знаходились на лікуванні як в державному, так і в приватному секторі, та притягнення до відповідальності винних (див., серед інших джерел, «*Калвеллі і Чільйо проти Італії*» (*Calvelli and Ciglio v. Italy*) [GC], заява № 32967/96, п. 49, ECHR 2002-I).

1. Хоча право на обвинувачення або засудження третіх сторін за вчинення злочину не може відстоюватися незалежно, Суд зазначав у ряді випадків, що ефективна судова система відповідно до вимог статті 2 може, а за певних обставин і повинна включати застосування кримінального права. Однак якщо порушення права на життя чи тілесну недоторканність не здійснюється навмисно, позитивне зобов'язання щодо створення ефективної судової системи, передбачене статтею 2, не обов'язково вимагає надання кримінально-правового засобу юридичного захисту в кожному випадку. У конкретному випадку злочинної недбалості медичних працівників зобов'язання, наприклад, може бути виконано, якщо правова система надасть жертвам можливість отримати відшкодування за допомогою виключно цивільно-правових засобів захисту або у поєднанні останніх із кримінально-правовими засобами захисту, що дозволить встановити відповідальність певних лікарів і отримати будь-яке відповідне цивільно-правове відшкодування, таке як компенсація за завдану шкоду та оприлюднення рішення. Також можуть бути передбачені дисциплінарні заходи (див. рішення у справі «*Во проти Франції*» (*Vo v. France*) [GC], заява № 53924/00, п. 90, ECHR 2004-VIII з подальшими посиланнями).

67. Статті 2 Конвенції не буде дотримано, якщо захист, забезпечений національним законодавством, існуватиме тільки в теорії: насамперед, він повинен також ефективно

працювати на практиці (див. вищезгадане рішення у справі «*Калвеллі і Чільйо проти Італії*» (*Calvelli and Ciglio v. Italy*), п. 53). Тому Суд повинен визначити, чи всі наявні засоби юридичного захисту в їх сукупності можуть, як теоретично, так і практично, вважатися юридичними засобами, що дозволяють встановлювати факти, забезпечувати притягнення до відповідальності винних та надавати відповідне відшкодування потерпілому. Іншими словами, замість того, щоб оцінювати правовий режим абстрактно, Суд повинен розглянути, чи є правова система в цілому відповідною щодо справи, що наразі розглядається (див. «*Бижиковські проти Польщі*» (*Burzykowski v. Poland*) від 27 червня 2006 року, заява № 11562/05, п. 107, і «*Додов проти Болгарії*» «*Dodov v. Bulgaria*», від 17 січня 2008 року, заява № 59548/00, пп. 83 і 86).

10. Справа «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п.164-165

164. Суд повторює, що перше речення п. 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватись від умисного або незаконного позбавлення життя, але також вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Це включає основне завдання держави щодо забезпечення права на життя шляхом прийняття ефективних норм кримінальних законів для попередження злочинів проти особи, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. За відповідних обставин це також поширюється на позитивний обов'язок органів державної влади вживати заходів попередження для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою здійснення кримінальних дій іншими особами.

165. Беручи до уваги труднощі у діяльності правоохоронних органів у сучасному суспільстві, неможливість передбачити поведінку осіб та оперативний вибір, який повинен бути зроблений з розрахунку першочерговості та засобів, позитивний обов'язок має розумітись як такий, який не накладає неможливий або неспіврозмірний тягар на органи державної влади. Відповідно, не кожна скарга про загрозу життю зобов'язує державні органи за вимогою Конвенції вживати оперативних заходів щодо попередження такої загрози від її реалізації. Для виникнення позитивного обов'язку повинно бути встановлено, що органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи або осіб від кримінальних дій третіх осіб і що вони не вжили заходів в рамках своїх повноважень, які обґрунтовано вважаються такими, що мали запобігти такому ризикові (див. рішення у справі «*Kilic v. Turkey*», № 22492/93, пп. 62–63, ЄСПЛ 2000-III).

II. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають лише кримінальні справи

1. Справа «Сергій Шевченко проти України» (заява № 32478/02), рішення від 4 квітня 2006 року, п.п. 63-65, п.70 (див. п. 8 розділу I)

2. Справа «Валерій Фуклев проти України» (заява № 6318/03), рішення від 16 січня 2014 року (набуло статусу остаточного 15 квітня 2014 року), п.п. 64-67 (див. п. 9 розділу I)

3. Справа «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п.164-165 (див. п. 10 розділу I)

4. Справа «Бучинська проти України» (заява № 35493/10), рішення від 30 квітня 2015 року, п.п. 47-50

47. З іншого боку, оскільки заявниця загалом скаржить на те, що розслідування характеризувалося непотрібними затримками та численними випадками бездіяльності, Суд зазначає, що кримінальна справа, розпочата 7 серпня 2002 року (у день, коли відбулася подія), станом на червень 2014 року все ще перебувала на розгляді суду першої інстанції. На той час загальна тривалість провадження у справі становила майже дванадцять років. Суд повторює, що істотна затримка у розслідуванні замаху на життя може сама по собі підірвати громадську впевненість у дотриманні органами влади принципу верховенства права та порушити питання за статтею 2 Конвенції, окрім випадків, коли така затримка виправдана об'єктивними обставинами (див., наприклад, рішення у справі «Меркулова проти України» (*Merkulova v. Ukraine*), заява № 21454/04, пп. 50-51 та 61, від 3 березня 2011 року, та вищезазначене рішення у справі «Качурка проти України» (*Kachurka v. Ukraine*), п. 50).

48. Розглядаючи матеріали справи з урахуванням своєї практики (див., наприклад, вищенаведені рішення у справах «Меркулова проти України» (*Merkulova v. Ukraine*), пп. 52-62, від 3 березня 2011 року; «Ігор Шевченко проти України» (*Igor Shevchenko v. Ukraine*), пп. 57-62, від 12 січня 2012 року, та «Качурка проти України» (*Kachurka v. Ukraine*), пп. 51-57), Суд вважає, що у цій справі Уряд не надав достатніх аргументів для виправдання дванадцятирічної тривалості провадження. У зв'язку з цим Суд зазначає, що національні органи влади самі визнавали численні випадки бездіяльності та затримки, а також помилки у своїх листах до заявниці та дорученнях про повернення справи для подальшого розслідування після повторюваних постанов про зупинення досудового слідства або закриття кримінальної справи (див. пункти 14-15, 19, 25-26 та 29-31). Суд також зазначає, що з матеріалів справи незрозуміло, чому органи влади так і не допитали В.П., якого у вересні 2002 року заявниця впізнала як злочинця, і виключили цю версію без проведення допиту С.К. в якості підозрюваного (див. пункти 8-13). Також незрозуміло, яких заходів, якщо такі були, окрім неодноразових вказівок працівникам міліції встановити місцезнаходження С.К. та В.П., фактично було вжито для встановлення їх місця перебування до затримання С.К. у його рідному місті у 2012 році.

49. Загалом, ґрунтуючись на матеріалах справи, Суд не може дійти висновку, що органи влади зробили усе від них залежне для забезпечення оперативного та всебічного вжиття заходів для збору доказів, встановлення місцезнаходження та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні замаху на життя заявниці.

50. Отже, було порушення статті 2 Конвенції.

5. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04), рішення від 21 квітня 2011 року (набуло статусу остаточного 21 липня 2011 року), п.п. 148-159

148. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції є втіленням основних цінностей демократичних суспільств, які входять до складу Ради Європи, і вважається одним із найважливіших основоположних положень Конвенції, відступ від якого не дозволяється (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, § 95, ECHR 1999-V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен здійснити особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усіх поданих сторонами матеріалів (див. рішення від 21 лютого 2002 р. у справі «Матьяр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, та від 16 липня 2002 р. у справі «Улькю Екінчі проти Туреччини» (*Ülkü Ekinçi v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136).

149. При визначенні того, чи можна кваліфікувати певну форму поганого поведіння як катування, слід враховувати закріплену в статті 3 відмінність між цим поняттям та поняттям «нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведіння». Як уже зазначалося в попередніх справах, видається, що розрізнення цих понять у Конвенції свідчить про намір надати особливої ганебності умисному нелюдському поведінню, яке спричиняє дуже тяжкі й жорстокі страждання (див. рішення від 18 січня 1978 р. у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 167, Series A, № 25). На додаток до жорстокості поведіння ознакою катування є також наявність мети такого поведіння, як це визнано в Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння і покарання, стаття 1 якої визначає катування як навмисне завдання сильного болю або страждання, зокрема, з метою отримання відомостей, покарання або залякування (див. згадане вище рішення у справі «Сельмуні проти Франції», п. 97 та рішення у справі «Аккоч проти Туреччини» (*Akkoç v. Turkey*), заяви №№ 22947/93 і 22948/93, п. 115, ECHR 2000-X). У згаданому вище рішенні у справі «Сельмуні проти Франції» Суд висловив думку, що за потреби зростаючих високих стандартів, які вимагаються у сфері захисту прав людини та основоположних свобод, відповідно й неминуче вимагається більша рішучість при оцінці порушень основоположних цінностей демократичного суспільства (п. 101 рішення).

150. Як Суд неодноразово зазначав, твердження про погане поведіння повинні бути підкріплені належними доказами. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. як класичний прецедент згадане вище рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства», п. 161). Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади — як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, — і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

151. Повертаючись до фактів справи, що розглядається, Суд зазначає, що за результатами двох судово-медичних експертиз від 24 травня і 10 червня 2004 року, проведених за постановами слідчого, було встановлено наявність у заявника тілесних ушкоджень — близько двадцяти точкових ран на обох щиколотках та фіолетовий синець на стегні, які згідно з висновками експертів було заподіяно у час, коли він перебував у відділі міліції (див. пункти 17 і 22 рішення). Цей факт сторонами не заперечувався.

152. Водночас Суд зауважує, що сторони надали різні пояснення стосовно походження цих ушкоджень. З одного боку, заявник виклав детальну і послідовну версію, підкріплену висновком судово-медичної експертизи від 29 червня 2005 року (див. пункт 32 вище), проведеної приватною установою, згідно з яким під час його перебування у відділі

міліції до нього застосовували електричний струм. З іншого боку, версія органів влади, підкріплена офіційними висновками судово-медичних експертиз від 24 травня і 10 червня 2004 року, полягала в тому, що ці ушкодження «могли бути заподіяні тупими предметами», без жодної подальшої деталізації та коментарів щодо висновку від 29 червня 2005 року, хоча його було долучено до матеріалів кримінальної справи щодо заявника (див. пункти 17, 22 і 82 вище).

153. Суд не визнає переконливими пояснення Уряду щодо того, яким чином заявникові було заподіяно тілесні ушкодження. Суд також не приймає позицію Уряду про те, що відсутність скарги заявника до адміністрації ІТТ або СІЗО породжує сумніви щодо достовірності його тверджень. Він міг не вірити в дієвість скарг до адміністрації ІТТ з огляду на її структурний зв'язок з міліцією, працівників якої він звинувачував у катуванні (див. пункт 135 вище). Водночас Суд враховує те, що заявник намагався одразу довести свою скаргу до уваги органів слідства. Це підтверджується тим фактом, що вже 24 травня 2004 року прокуратура м. Хмельницького призначила проведення судово-медичної експертизи. Щодо відсутності скарги до адміністрації СІЗО Суд вважає, що це не має значення, оскільки на час його переведення до цієї установи (22 червня 2004 року) органи сліства вже організували проведення двох судово-медичних експертиз і винесли постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції для цілей встановлення кримінальної відповідальності.

154. Враховуючи наведене та з огляду на те, що органи влади не спростували і навіть не намагалися пояснити медичні документи, які містили докази, що підтверджували скарги заявника на погане поводження з ним із застосуванням електроструму, Суд визнає доведеним — згідно з критерієм доведеності, якого вимагає Конвенційне провадження, — той факт, що тілесні ушкодження, зафіксовані в медичних висновках, з'явилися внаслідок поводження, на яке скаржився заявник і за яке Уряд несе відповідальність (див. рішення від 19 березня 2009 р. у справі «Полонський проти Росії» (*Polonskiy v. Russia*), заява № 30033/05, п. 123, і згадане в ньому рішення від 20 липня 2004 р. у справі «Мехмет Емін Юксель проти Туреччини» (*Mehmet Emin Yüksel v. Turkey*), заява № 40154/98, п. 30).

155. Беручи до уваги той факт, що у вбивстві пані І. заявник уперше зізнався 21 травня 2004 року під час затримання у зв'язку з адміністративним правопорушенням, не пов'язаним із цим убивством, а також враховуючи скарги про побиття його працівниками міліції, які мали місце до надання ним повторно визнавальних показань 26 і 28 травня 2004 року (див. пункти 14, 20 і 42 вище), Суд визнає вірогідним те, що працівники міліції навмисно піддали його поганому поводженню, щоб отримати від нього знавальні показання (див. для порівняння рішення від 31 травня 2007 р. у справі «Дурмуш Курт та інші проти Туреччини» (*Durmuş Kurt and Others v. Turkey*), заява № 12101/03, п. 30).

156. Крім того, враховуючи те, що заявника разом з його дружиною (заявницею), яка на той момент перебувала на восьмому місяці вагітності, допитували приблизно в той самий час 21 травня 2004 року і в тому самому відділі міліції, Суд визнає правдоподібним твердження заявника про те, що йому опосередковано погрожували катуванням його дружини (див. пункти 14 і 116 рішення, а також пункт 189 рішення). Суд повторює, що погроза вчинити дії, заборонені статтею 3, якщо вона достатньо реальна і негайна, може становити порушення цього положення Конвенції (див. рішення у справі «Гєфген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 91, ECHR 2010-...). Суд нагадує, що у згаданій вище справі «Аккоч проти Туреччини» при кваліфікації дій, що розглядалися, як таких, що становлять катування, Суд врахував психологічний вплив на потерпілу погроз на адресу її дітей (пункти 116 і 117 рішення). У справі, яка розглядається, Суд так само вважає, що погрози стосовно катування дружини заявника — яка була особливо уразливою у зв'язку з її перебуванням на останньому етапі вагітності і яку, як це було відомо заявникові, також тримали у відділі міліції — ймовірно значно посилити його психічні страждання.

157. Суд уже визнавав, що застосування до людини електроструму є особливо серйозною формою поганого поводження, яке може викликати сильний біль і жорстокі страждання, а отже має вважатися катуванням, навіть якщо воно не призводить до будь-яких

тривалих розладів здоров'я (див. згадане вище рішення у справі «Полонський проти Росії», п. 124 і рішення від 23 червня 2009 р. у справі «Бузілов проти Молдови» (*Buzilov v. Moldova*), заява № 28653/05, п. 32). Суд не бачить підстав для застосування іншого підходу в цій справі. До того ж Суд вважає, що погане поводження, якого зазнав заявник, мало на меті – про що свідчать усі обставини цієї справи – залякати його і принизити його гідність, підкорити його волю і примусити зізнатись у вчиненні злочину.

158. І насамкінець останнє, але не менш важливе зауваження: Суд враховує тривожні висновки (вони узгоджуються з твердженнями заявника в цій справі), яких станом на час подій у справі дійшли Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та ЄКПТ про існування для затриманих міліцією значного ризику бути підданим катуванню, особливо під час допитів, спрямованих на розкриття злочинів (див. пункти 142-143 вище).

159. Беручи до уваги жорстокість поганого поводження із заявником та супутні обставини, Суд визнає, що заявник був потерпілим від дуже серйозних і жорстоких страждань, які може бути кваліфіковано як катування. Отже, у цій справі було порушення статті 3 Конвенції в контексті її матеріального аспекту.

6. Справа «Гарькавий проти України» (заява № 25978/07), рішення від 18 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 15 травня 2010 року), п.п. 62-66

62. Стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність. Це право є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції (див. рішення у справах «Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 18 червня 1971 року, п. 65, Series A no. 12, та «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), 24 жовтня 1979 року, п. 37, Series A no. 33).

63. Кожен має право на захист цього права, що означає, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи (див. рішення у справі «Вікс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), 2 березня 1987 року, п. 40, Series A no. 114), крім випадків, встановлених у пункті 1 статті 5. Цей перелік винятків є вичерпним (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [GC], № 26772/95, п. 170, ECHR 2000-IV, і «Куїнн проти Франції» (*Quinn v. France*), 22 березня 1995, п. 42, Series A no. 311), і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 8 червня 1976 року, п. 58, Series A no. 22, і «Амур проти Франції» (*Amuur v. France*), 25 червня 1996 року, п. 42, Reports 1996-III).

64. Суд нагадує що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, що умови, за яких має здійснюватися позбавлення свободи, мають бути чітко сформульовані в національному законі і що застосування самого цього закону має бути передбачуваним і відповідати в цьому відношенні нормі «законності», яку встановлює Конвенція і згідно з якою всі закони мають бути сформульовані з достатньою чіткістю, що дозволяє громадянину – при потребі за допомогою одержання відповідної консультації – передбачити достатньою за даними обставинами мірою наслідки, до яких може призвести дана дія (див. «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, пп. 50–52, ECHR 2000-III).

65. Суд також зазначає, що органи державної влади повинні дотримуватися вимог, встановлених національним законодавством щодо тримання під вартою (див. рішення у справах «Ван дер Леер проти Нідерландів» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 21 лютого 1990 року, пп. 23-24, Series A no. 170-A; «Вассінк проти Нідерландів» (*Wassink v. the Netherlands*), 27 вересня 1990 року, п. 27, Series A no. 185-A; і «Еркало проти Нідерландів» (*Erkalo v. the Netherlands*), 2 вересня 1998 року, п. 57, 1998-VI).

66. Для органів державної влади, зокрема судів, першочерговим завданням є тлумачення та застосування національного права. Однак, оскільки згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції недотримання вимог національного законодавства становить порушення Конвенції, Суд, таким чином, може і повинен користуватися повноваженнями розглядати таку скаргу (див. рішення у справі «*Бенхам проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), 10 червня 1996 року, п. 41, *Reports* 1996-III).

7. Справа «Харченко проти України» (заява № 40107/02), рішення від 10 лютого 2011 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п.п. 79-81

79. Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обґрунтованою, не можна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватися в кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно задокументованих фактів, на які посилався заявник у своїх клопотаннях про звільнення з-під варти. Таке, що продовжується, тримання під вартою може бути виправданим у тій чи іншій справі лише за наявності специфічних ознак того, що цього вимагають істинні вимоги публічного інтересу, які, незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважають правило поваги до особистої свободи (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), [GC], № 26772/95, п. 153, *ЄСПЛ* 2000-IV).

80. Суд зазначає, що досудове ув'язнення заявника тривало два роки і чотири місяці. Він зауважує, що у першій постанові про взяття заявника під варту вказувалося на серйозність обвинувачень стосовно заявника та на ризик його ухилення від слідства. Надалі прокурори і суди, продовжуючи строк тримання заявника під вартою, не наводили підстави своїх рішень, а лише посилалися на відповідність раніше обраного запобіжного заходу. Проте згідно з пунктом 3 статті 5 після спливу певного часу саме тільки існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи і судові органи зобов'язані навести інші підстави для продовжуваного тримання під вартою. До того ж такі підстави мають бути чітко зазначені національними судами (див. згадане вище рішення у справі «*Слоєв проти України*», п. 60). Однак у справі, що розглядається, таких підстав суди не наводили. Крім того, національні органи жодного разу не розглядали можливість обрання іншого запобіжного заходу, альтернативного тримання під вартою.

81. Наведені вище міркування Суд вважає достатніми для висновку про те, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

8. Справа «Швидка проти України» (заява № 17888/12), рішення від 30 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного 30 січня 2015 року), п.п. 31-34

31. Згідно з усталеною практикою Суду, свобода вираження поглядів, гарантована пунктом 1 Статті 10 Конвенції, є однією з важливих засад демократичного суспільства і однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції свобода вираження поглядів стосується не тільки «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або несерйозні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства». Крім того, стаття 10 захищає не тільки зміст ідей і інформації, що виражаються, але і форму їх поширення (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «*Обершлік проти Австрії (№ 1)*» (*Oberschlick v. Austria (no. 1)*), від 23 травня 1991 року, п. 57, *Series A* № 204 та «*Women On Waves*» та інші проти Португалії» (“*Women On Waves*” and *Others v. Portugal*), заява № 31276/05, п. 29 та п. 30, від 3 лютого 2009 року).

32. Як вказано у статті 10 Конвенції, здійснення свободи вираження поглядів, яку захищає ця стаття, може підлягати обмеженням, які проте мають бути чітко роз'яснені, а потреба у них переконливо встановлена (див. рішення у справі «Штолль проти Швейцарії» (*Stoll v. Switzerland*) [ВП], заява №. 69698/01, п. 101, ECHR 2007-V).

33. Для того, щоб втручання було виправданим за статтею 10 Конвенції, воно має бути «встановленим законом», переслідувати одну або більше легітимних цілей, зазначених у другому пункті цього положення, та бути «необхідним в демократичному суспільстві» – тобто пропорційним переслідуваній меті (див., наприклад, рішення від 23 вересня 1998 року у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. the United Kingdom*), п. 89, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VII).

34. При оцінці пропорційності втручання, слід враховувати, серед інших чинників, характер та суворість застосованих стягнень (див. рішення у справах «Джейлан проти Туреччини» (*Ceylan v. Turkey*) [ВП], заява № 23556/94, п. 37, ECHR 1999-IV, «Таммер проти Естонії» (*Tammer v. Estonia*), заява № 41205/98, п. 69, ECHR 2001-I та «Скалка проти Польщі» (*Skalka v. Poland*), заява № 43425/98, п. 38, від 27 травня 2003 року). Більше того, Суд повинен особливо ретельно розглядати справи, у яких стягнення, застосовані національними органами влади за ненасильницьку поведінку, включають у себе покарання у вигляді позбавлення волі (див. рішення від 15 травня 2014 року у справі «Тараненко проти Росії» (*Taranenko v. Russia*), заява № 19554/05, п. 87).

9. Справа «Чанєв проти України» (заява № 46193/13), рішення від 9 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного 9 січня 2015 року), п.п. 24-31.

24. Суд повторює, що слово «законний» і словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції за своєю суттю відсилають до національного законодавства та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання його матеріально-правових і процесуальних норм. І хоча саме національні органи, і у першу чергу суди, повинні тлумачити і застосовувати національне законодавство, Суд може перевірити, чи було дотримано національного закону у розумінні цих положень Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], заява № 71503/01, п. 171, ECHR 2004-II).

25. Однак «законність» тримання під вартою за національним законом є важливим, але не завжди вирішальним чинником. Окрім цього Суд повинен переконатись, що тримання під вартою упродовж періоду, який розглядається, відповідає меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні позбавлення особи свободи у свавільний спосіб. Більше того, Суд також має з'ясувати, чи відповідає Конвенції національне законодавство і, зокрема, його загальні принципи, які сформульовані в законодавстві чи впливають з нього (див. рішення від 24 жовтня 1979 року у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), п. 45, Series A № 33).

26. Суд раніше вже розглядав низку недоліків щодо досудового тримання підозрюваних під вартою в Україні, які наведено у вищезазначеному рішенні у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), п. 98). Одним з таких проблемних питань була практика тримання осіб під вартою без жодного судового рішення протягом періоду після закінчення розслідування та до початку судового розгляду. Така практика, яка відповідно до практики Суду становить порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, була визнана такою, що має системний характер та походить з прогалів у законодавстві (там само).

27. Обставини цієї справи відрізняються від попередніх справ проти України тим, що кримінальне провадження щодо заявника здійснювалось відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України, який набрав чинності 19 листопада 2012 року. Суд зазначає, що новий КПК було розроблено, серед іншого, для усунення недоліків законодавства, що лежать в основі системних порушень статті 5 Конвенції (див. пункт 19). Тому, незважаючи на чіткість своєї практики щодо незаконності тривалого тримання під вартою без жодного судового рішення, Суд змушений більш детально розглянути цю скаргу.

28. Суд зазначає, що за новим КПК вибір запобіжних заходів, що обираються у кримінальному провадженні, довірено двом різним судовим інстанціям: слідчому судді під час досудового розслідування та судді, який розглядає справу, під час судового розгляду (див. статті 176 та 197 КПК; пункт 18). Тому розподіл компетенцій між вищезазначеними особами чітко позначений моментом, коли розслідування закінчено, обвинувальний акт затверджено і кримінальну справу передано на розгляд суду. Уряд підтвердив цю позицію у своїх зауваженнях (див. пункт 23). Незважаючи на це, після передачі справи на розгляд суду слідчий суддя може перевіряти підстави позбавлення обвинуваченого свободи (див. статтю 206 КПК, пункт 18).

29. У цій справі запобіжний захід у вигляді тримання заявника під вартою під час досудового слідства до 27 лютого 2013 року було обрано слідчим суддею. У той день кримінальну справу щодо заявника було передано до суду першої інстанції, який прийняв справу до своєї юрисдикції та повноваження щодо обрання заявникові запобіжних заходів. Проте суд першої інстанції протягом близько півтора місяця (з 27 лютого до 15 квітня 2013 року) не розглядав питання щодо продовження тримання заявника під вартою, а заявник залишався під вартою, хоча статтею 203 КПК чітко передбачено, що усі ухвали про застосування запобіжного заходу втрачають чинність одразу після закінчення строку їхньої дії (див. пункт 18). Усі скарги заявника щодо незаконності досудового тримання його під вартою без судового рішення та його клопотання про звільнення було залишено без задоволення на тій підставі, що тримання його під вартою здійснювалося відповідно до закону. Зокрема, слідчий суддя залишив скаргу заявника без задоволення, стверджуючи, що у суду першої інстанції було два місяці для вирішення питання щодо продовження тримання його під вартою відповідно до частини 3 статті 331 КПК (див. пункти 13, 18 та 23). Таким чином, національні органи влади вважали, що порушення права заявника на свободу не було, незважаючи на той явний факт, що його тримали під вартою протягом півтора місяця без жодного судового рішення. До того ж вони посилалися на положення КПК як на такі, що допускають існування такої ситуації.

30. Щодо цього питання Суд із занепокоєнням зазначає, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України, на відміну від звіту Уряду Комітетові міністрів (див. пункт 19), чітко та точно не врегульовує питання щодо тримання особи під вартою у період після закінчення досудового розслідування та до початку судового розгляду. Отже, частиною 3 статті 331 КПК передбачено, що суд першої інстанції має двомісячний строк для вирішення питання щодо продовження тримання обвинуваченого під вартою, навіть якщо вже закінчився строк дії попередньої ухвали про тримання під вартою, постановленої слідчим суддею, як це мало місце у цій справі.

31. Вищезазначених міркувань достатньо для того, щоб Суд міг дійти висновку, що чинне законодавство дозволяє продовження тримання підозрюваного під вартою без судового рішення протягом періоду тривалістю до двох місяців та що ці положення застосовувалися у справі заявника, який знаходився під вартою без ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у період з 28 лютого до 15 квітня 2013 року.

Відповідно, було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

10. Справа «Заїченко проти України» (№ 2) (заява № 45797/09), рішення від 26 лютого 2015 року (набуло статусу остаточного від 6 липня 2015 року), п.п. 85-87

85. У своїй практиці Суд постановляв, що у випадках, які стосуються позбавлення свободи, позов до держави про відшкодування шкоди не є засобом правового захисту, який має бути використаний, оскільки право не бути позбавленим свободи, «крім [певних] випадків і відповідно до процедури, встановленої законом» та право на отримання відшкодування шкоди за будь-яке позбавлення свободи, несумісне зі статтею 5 Конвенції, є

двома різними правами (див. серед інших рішення у справах «Хадісов і Цечоев проти Росії» (*Khadisov and Tsechoyev v. Russia*), заява № 21519/02, п. 151, від 5 лютого 2009 року; «Швабе і М. Г. проти Німеччини» (*Schwabe and M.G. v. Germany*), заяви №№ 8080/08 і 8577/08, п. 49, ECHR 2011 (витяги), і «Раудевс проти Латвії» (*Raudevs v. Latvia*), заява № 24086/03, п. 62, від 17 грудня 2013 року). Пункт 1 статті 5 Конвенції охоплює перше право, а пункт 5 статті 5 – друге. Більше того, будучи засобом правового захисту суто компенсаційного характеру, цивільний позов щодо відшкодування шкоди не може забезпечити звільнення заявника, якщо позбавлення його свободи було незаконним, як це вимагається пунктом 4 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Уїкс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), рішення від 2 березня 1987 року, п. 61, Series A № 114, та нещодавнє рішення у справі «Аден Ахмед проти Мальти» (*Aden Ahmed v. Malta*), заява № 55352/12, п. 114, від 23 липня 2013 року, та наведені у ньому посилання). Відповідно, цивільний позов про відшкодування шкоди зазвичай не матиме стосунку до питання вичерпання національних засобів правового захисту у зв'язку зі скаргою заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Л.М. проти Словенії» (*L.M. v. Slovenia*), заява № 32863/05, п. 84, від 12 червня 2014 року). З цього правила можуть бути винятки. Так, скарги на короткострокове позбавлення свободи або певні види недотримання формальних вимог національного законодавства щодо затримання можуть бути адекватно захищені шляхом застосування ретроспективного засобу правового захисту (див. рішення у справі «М. проти України» (*M. v. Ukraine*), заява № 2452/04, п. 84, від 19 квітня 2012 року).

86. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявник не мав можливості оскаржити постанову Красногвардійського суду від 23 липня 2009 року, якою призначалась його стаціонарна судово-психіатрична експертиза. Крім того, жодних, доступних заявникові, механізмів, які здатних забезпечити його звільнення з психіатричної лікарні не було. Відповідно, у заявника не було превентивних засобів правового захисту, які він міг би вичерпати. Проте він дійсно звертався за відшкодуванням ретроспективно – після того, як його було виписано з психіатричної лікарні – та подав кілька адміністративних і цивільних позовів у зв'язку з примусовим триманням його у зазначеному закладі. Суд зауважує, що жодне з цих проваджень не завершилося ухваленням остаточного судового рішення за результатами розгляду його позову по суті. Перше питання, на яке необхідно відповісти – чи можна за обставин вказаної справи вважати зазначені вище провадження ефективним національним засобом правового захисту. Якщо відповідь позитивна, тоді наступне питання – чи можна, як пропонував Уряд, дорікати заявникові за те, що суди не розглянули його позов.

87. Суд зазначає, що скарга заявника стосується його тримання у психіатричній лікарні впродовж двадцяти п'яти днів та порушує більш серйозні питання, ніж просто процесуальні недоліки. Отже, Суд вважає, що у нього є достатньо підстав, щоб вже на цьому етапі, не долучаючи заперечення Уряду до суті справи, як він це зробив у рішенні у вищезазначеній справі «Акопян проти України» (*Akopyan v. Ukraine*, п. 63), дійти висновку, що існування лише ретроспективного засобу правового захисту, якщо такий був, у справі заявника недостатньо, щоб вважати його ефективним засобом правового захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції.

11. Справа «Аднаралов проти України» (заява №10493/12), рішення від 27 листопада 2014 року (набуло статусу остаточного від 27 лютого 2015 року), п. 43, п.п. 48- 49

43. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основних цінностей демократичних суспільств. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання (див. рішення у справах «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR

1999-V, та «*Ассенов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 93, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII).

[...]

48. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Як і у випадку з розслідуванням згідно зі статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

49. Розслідування серйозних скарг на жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. вищезазначене рішення у справі «*Ассенов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків та висновки судових експертиз (див. рішення у справах «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «*Гюль проти Туреччини*» (*Gul v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню причин тілесних ушкоджень та винних осіб, є загрозою недотримання цього стандарту.

III. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають цивільні справи та справи в порядку адміністративного судочинства

1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26 (див. п. 1 розділу I)

2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви №№ 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-37, п.п. 39-40 (див. п. 2 розділу I)

3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділу I)

4. Справа «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105 (див. п. 4 розділу I)

5. Справа «Савіни проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009 року), п.п. 47-52 (див. п. 5 розділу I)

6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86 (див. п. 6 розділу I)

7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52 (див. п. 7 розділу I)

8. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103-108, п.п. 150-156

103. Для того, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, слід звернути увагу, *inter alia*, на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні та на питання, чи створює орган видимість незалежного (див. рішення у справах: «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (*Findlay v the United Kingdom*), від 25 лютого 1997 року, п. 73, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-I та «Брудніцька та інші проти Польщі» (*Brudnicka and Others v. Poland*), заява № 54723/00, п. 38, ECHR 2005-II). Суд наголошує на тому, що поняття поділу влади між політичними органами виконавчої влади та судовою системою набуло в його практиці все більшого значення (див. рішення у справі «Стаффорд проти Сполученого Королівства» (*Stafford v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 46295/99, п. 78, ECHR 2002-IV). У той же час, ані стаття 6, ані будь яке інше положення Конвенції не вимагає від держав дотримання будь-яких теоретичних конституційних концепцій стосовно дозволених меж взаємодії між гілками влади (див. рішення у справі «Клейн та інші проти Нідерландів» (*Kleyn and Others v. the Netherlands*) [ВП], заяви №№ 39343/98, 39651/98, 43147/98 та 46664/99, п. 193, ECHR 2003-VI).

104. Як правило, безсторонність означає відсутність упередженості та необ'єктивності. Згідно з усталеною практикою Суду, існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно з: (i) суб'єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя

особисту упередженість або чи був він об'єктивним у цій справі, та (ii) об'єктивним критерієм, іншими словами, шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд та, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (див., серед інших, рішення у справах: «Фей проти Австрії» (*Fey v. Austria*), від 24 лютого 1993 року, Series A № 255, пп. 28 та 30 та «Ветштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII).

105. Проте, між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а також може бути пов'язана з питанням його або її особистих переконань (суб'єктивний критерій) (див. рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*) [ВП], заява № 73797/01, п. 119, ECHR 2005-XIII). Отже, у деяких випадках, коли докази для спростування презумпції суб'єктивної безсторонності судді отримати складно, додаткову гарантію надасть вимога об'єктивної безсторонності (див. рішення від 10 червня 1996 року у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» (*Pullar v. the United Kingdom*), п. 32, Reports 1996-III).

106. У цьому відношенні навіть вигляд має певну важливість – іншими словами, «має не лише здійснюватися правосуддя — ще має бути видно, що воно здійснюється». Адже йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (див. рішення від 26 жовтня 1984 року у справі «Де Куббер проти Бельгії» (*De Cubber v. Belgium*), Series A, № 86).

107. Насамкінець, концепції незалежності та об'єктивної безсторонності тісно пов'язані між собою та залежно від обставин можуть вимагати спільного розгляду (див. рішення у справі «Сасілор-Лормін проти Франції» (*Sacilor-Lormines v. France*), заява № 65411/01, п. 62, ECHR 2006-XIII). З огляду на факти цієї справи Суд вважає за належне розглянути питання незалежності та безсторонності разом.

108. Суд зауважив, що ВРЮ та парламент виконували функцію розгляду справи щодо заявника та винесення обов'язкового рішення. Згодом ВАСУ здійснив перегляд висновків та рішень вищезазначених органів. Отже, спершу Суд повинен розглянути, чи було дотримано принципів незалежного та безстороннього суду на стадії розгляду справи заявника та винесення обов'язкового для виконання рішення.

[...]

150. Згідно з практикою Суду, метою терміну «встановлений законом» у статті 6 Конвенції є гарантування того, «що функціонування судової системи у демократичному суспільстві не залежить від виконавчої влади, а регулюється законом, прийнятим парламентом». У країнах з кодифікованим правом організація судової системи також не може бути залишена на розсуд судових органів, хоча це не означає, що суди не матимуть певної свободи тлумачення відповідного національного законодавства (див. рішення від 21 червня 2011 року у справі «Фруні проти Словаччини» (*Fruni v. Slovakia*), заява № 8014/07, п. 134, з подальшими посиланнями)

151. Фраза «встановлений законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й на склад колегії у кожній справі (див. ухвалу щодо прийнятності від 4 травня 2000 року у справі «Бускаріні проти Сан-Маріно» (*Buscarini v. San Marino*), заява № 31657/96 та «Посохов проти Росії» (*Posokhov v. Russia*), заява № 63486/00, п. 39, ECHR 2003-IV). Практика автоматичного продовження повноважень суддів на невизначений строк після спливу встановленого законом строку їхніх повноважень до моменту, коли вони будуть повторно призначені на посаду, була визнана такою, що порушує принцип «суду, встановленого законом» (див. рішення від 11 липня 2006 року у справі «Гуров проти Молдови» (*Gurov v. Moldova*), заява № 36455/02, п. 37-39.).

152. Що стосується цієї справи, треба зазначити, що на підставі статті 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України, справу заявника повинна була розглядати виключно спеціальна палата ВАСУ. Згідно зі статтею 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року ця спеціальна палата мала бути створена згідно з рішенням Голови ВАСУ;

особистий склад зазначеної палати визначався Головою та затверджувався президією зазначеного суду. Проте до того часу, як були здійснені ці дії, п'ятирічний строк повноважень Голови ВАСУ сплив.

153. На той час процедура призначення голів судів не регулювалася національним законодавством: відповідні положення статті 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року були визнані неконституційними, а нові положення ще не були ухвалені парламентом України. Різні національні органи висловили свої думки з приводу цієї юридичної ситуації. Наприклад, Рада суддів України, вищий орган суддівського самоврядування, вважала, що це питання повинно бути вирішене на основі пункту 5 статті 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року та що перший заступник голови ВАСУ, суддя С., мав виконувати функції Голови зазначеного суду, у той час, як Генеральна прокуратура України дотримувалася іншої точки зору з цього питання.

154. Відповідно, таке важливе питання, як призначення голів судів регулювалося на рівні національної практики та зрештою стало об'єктом серйозної суперечки між державними органами. Видається, що суддя П. продовжував виконувати функції Голови ВАСУ після спливу встановленого законом строку його повноважень, по суті покладаючись на той факт, що процедури призначення та/або повторного призначення на посаду не передбачалися законодавством України, а законодавчі підстави для його повноважень на посаді Голови ВАСУ не були достатньою мірою визначені.

155. Між тим, у цей проміжок часу суддя П., діючи в якості Голови ВАСУ, створив палату, яка розглядала справу заявника, та висунув пропозиції щодо її особистого складу.

156. За цих обставин Суд не може дійти висновку, що палата, яка розглядала справу заявника, була створена, а її особистий склад визначений, у правомірний спосіб, який відповідав би вимозі «суду, встановленого законом». Отже, у цьому відношенні було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

9. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п. 58

58. Суд повторює, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (див. рішення у справі «*Ruiz Torija проти Іспанії*» (*Ruiz Torija v. Spain*) від 9 грудня 1994 року, серія А, № 303А, п. 29). Хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень (див. рішення у справі «*Суомінен проти Фінляндії*» (*Suominen v. Finland*), № 37801/97, п. 36, від 1 липня 2003 року). Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією. Лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватись публічний контроль здійснення правосуддя (див. рішення у справі «*Гірвісаарі проти Фінляндії*» (*Hirvisaari v. Finland*), № 49684/99, п. 30, від 27 вересня 2001 року).

10. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48

42. Суд повторює, що право на справедливий розгляд судом, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитися в контексті Преамбули Конвенції, яка, серед іншого,

проголошує верховенство права як частину спільного спадку Договірних Держав. Одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, вимагає, щоб, коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не ставилось під сумнів (див. рішення суду у справі «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) [ВП], № 28342/95, п. 61, *ECHR* 1999-VII).

43. Цей принцип передбачає повагу до остаточності судових рішень та наполягає на тому, щоб жодна сторона не могла вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення просто задля нового розгляду та постановлення нового рішення у справі. Відступи від цього принципу є виправданими лише тоді, коли вони обумовлюються обставинами суттєвого та неспростовного характеру (див. рішення у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabikh v. Russia*), № 52854/99, п. 52, *ECHR* 2003-X).

44. Ця справа стосується рішення щодо нового розгляду справи, провадження у якій було закінчено остаточним рішенням, у зв'язку з нововиявленими обставинами на вимогу сторони провадження. Така процедура сама по собі не суперечить принципів юридичної визначеності в тій мірі, в якій вона використовується для виправлення помилок правосуддя (див. рішення від 18 листопада 2004 року у справі «Праведная проти Росії» (*Pravednaya v. Russia*), №. 69529/01, пп. 27–28, та рішення від 6 грудня 2005 року у справі «Попов проти Молдови» № 2 (*Popov v. Moldova № 2*), № 19960/04, п. 46). Однак, Суд повинен визначити, чи була така процедура застосована у спосіб, сумісний зі статтею 6 Конвенції.

45. Суд зазначає, що рішення суду від 5 квітня 2000 року не було оскаржено і стало остаточним. Понад сім років після цього той же суд скасував це рішення у зв'язку з тим, що експертний висновок, на якому воно ґрунтувалося, було підготовлено експертами, які діяли як приватні особи. Суд дійшов висновку, що Асоціація як сторона провадження не знала про цей факт у 2000 році і не могла знати про нього до 2006 року.

46. Хоча саме національні суди оцінюють факти та надані їм докази (див., наприклад, рішення у справі «Гарсія Руїс проти Іспанії» (*García Ruiz v. Spain*) [ВП], № 30544/96, п. 28, *ECHR* 1999-I), Суд вважає, що такий висновок є сумнівним. Зокрема, Суд зазначає, що відсутність у висновку від 5 серпня 1999 року печатки та реєстраційного номеру Бюро не приховувалась від суду або сторін протягом першого розгляду справи.

47. У будь-якому разі Суд вважає, що ситуація не вимагала такого грубого втручання у остаточне рішення суду. Немає жодних підстав вважати, що воно стосувалося серйозного порушення процесуальних норм. Також не стверджувалось, що висновок був «завідомо неправильним». Навпаки, місцевий відділ міліції відмовив у порушенні кримінальної справи за заявою голови Асоціації щодо вчинення злочину експертами, які готували висновок (див. пункт 14 вище), у зв'язку з її необґрунтованістю.

48. Тому Суд вважає, що скасування судового рішення від 5 квітня 2000 року було не виправданим, а тому мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. Для суддів місцевих загальних судів, які розглядають лише цивільні справи

1. Справа «Кечко проти України» (заява № 63134/00), рішення від 8 листопада 2005 року, п.п. 22-23, п. 26 (див. п. 1 розділу I)

2. Справа «Буланов та Купчик проти України» (заяви № 7714/06 та 23654/08), рішення від 9 грудня 2010 року (набуло статусу остаточного від 9 березня 2011 року), п.п. 36-37, п.п. 39-40 (див. п. 2 розділу I)

3. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділу I)

4. Справа «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03), рішення набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року, п.105 (див. п. 4 розділу I)

5. Справа «Савіни проти України» (заява №39948/06), рішення від 18 грудня 2008 року (набуло статусу остаточного від 18 березня 2009 року), п.п. 47-52 (див. п. 5 розділу I)

6. Справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України» (заява № 48408/12), рішення від 2 жовтня 2014 року (набуло статусу остаточного від 2 січня 2015 року), п.п. 78- 86 (див. п. 6 розділу I)

7. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України» (заява № 30856/03), рішення від 2 грудня 2010 року, п.44, п.п. 49-52 (див. п. 7 розділу I)

8. Справа «Бочан проти України (№ 2), (заява № 22251/08), рішення від 5 лютого 2015 року, п.п. 57-58)

57. Незалежно від висновку щодо застосовності у цій справі пункту 1 статті 6 Конвенції до зазначеного виду провадження Суд повторно зазначає, що саме Договірні Сторони вирішують, як найкраще виконувати рішення Суду і при цьому невиправдано не порушувати принципи *res iudicata* або юридичної визначеності у цивільному провадженні, зокрема коли таке провадження стосується третіх осіб, які мають власні законні інтереси, що повинні захищатися. Більше того, навіть якщо Договірною Стороною передбачено можливість подання на підставі рішення Суду клопотання про відновлення завершеного судового провадження, саме національні органи влади мають визначити порядок розгляду такого клопотання та встановити критерії визначення, чи необхідне у конкретній справі відновлення провадження. Серед Договірних Сторін немає універсального підходу до можливості вимагати клопотати про відновлення завершеного провадження у цивільній справі після встановлення Судом порушення або щодо умов імплементації існуючих механізмів відновлення провадження (див. пункти 26-27).

58. Проте у цілях ефективності конвенційної системи вищенаведені міркування не повинні применшувати важливість забезпечення на національному рівні механізмів, що дозволяють переглянути справу на підставі висновку про наявність порушення гарантій статті 6 Конвенції щодо справедливості суду. Навпаки, такі механізми можна вважати важливою частиною виконання рішень Суду, як це встановлено статтею 46 Конвенції, а їхня наявність демонструє відданість Договірної Сторони Конвенції та практиці Суду (див.

вищенаведену ухвалу щодо прийнятності у справі «Лайонз та інші проти Сполученого Королівства» (*Lyons and Others v. the United Kingdom*). У зв'язку з цим Суд нагадує про Рекомендацію № R (2000) 2, ухвалену Комітетом міністрів, у якій держави-сторони Конвенції закликано забезпечити наявність адекватної можливості для відновлення розгляду справи на національному рівні у разі, якщо Суд встановлює порушення Конвенції (див. пункт 28). Суд підтверджує свою позицію, що такі заходи можуть становити «найбільш ефективний, якщо не єдиний, засіб досягнення *restitutio in integrum*» (див. вищенаведене у пункті 33 рішення у справі ««Verein gegen Tierfabriken Schweiz» (VgT) проти Швейцарії (№ 2)» (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*), пп. 33 і 89; та вищенаведену ухвалу щодо прийнятності у справі «Штек-Ріш та інші проти Ліхтенштейну» (*Steck-Risch and Others v. Liechtenstein*).

9. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10.05.2011 року), п. 58 (див. п. 9 розділу III)

11. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділу III)

V. Для суддів окружних адміністративних судів

1. **Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103-108, п.п. 150-156 (див. п. 8 розділу III)**

2. **Справа «Суханов та Ільченко проти України» (заяви № 68385/10 та 71378/10), рішення набуло статусу остаточного від 26 вересня 2014 року, п.п. 34-35, п.п. 53-55**

34. Суд встановив, що вимоги заявників щодо надбавки до пенсії безперечно підпадають під дію статті 1 Першого протоколу, і що їх можна вважати «майном» у значенні цього положення. Питання полягає у тому, чи можуть вважатися майном у значенні цього положення твердження заявників про те, що вони мають право на певні суми виплат, і якщо так, чи є їх невиконання втручанням у право на мирне володіння майном.

35. Суд нагадує, що за певних обставин «законне сподівання» на отримання «активу» також може захищатися статтею 1 Першого протоколу. Так, якщо суть вимоги особи пов'язана з майновим правом, особа, якій воно надане, може вважатися такою, що має «законне сподівання», якщо для такого права у національному законодавстві існує достатнє підґрунтя – наприклад, коли є усталена практика національних судів, якою підтверджується його існування (див. рішення у справі «Копецький проти Словаччини» (*Kopecký v. Slovakia*) [ВП], заява № 44912/98, п. 52, ЄСПЛ 2004-IX). Проте не можна стверджувати про наявність законного сподівання, якщо існує спір щодо правильного тлумачення та застосування національного законодавства і вимоги заявника згодом відхиляються національними судами (див. вищенаведене рішення у справі «Копецький проти Словаччини» (*Kopecký v. Slovakia*), п. 50; «Anheuser-Busch Inc. проти Португалії» (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*) [ВП], заява № 73049/01, п. 65, ЄСПЛ 2007-I).

[...]

53 Суд повторює, що першим і найголовнішим правилом статті 1 Першого протоколу є те, що будь-яке втручання державних органів у право на мирне володіння майном має бути законним і повинно переслідувати легітимну мету «в інтересах суспільства». Будь-яке втручання також повинно бути пропорційним по відношенню до переслідуваної мети. Іншими словами, має бути забезпечено «справедливий баланс» між загальними інтересами суспільства та обов'язком захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідного балансу не буде досягнуто, якщо на відповідну особу або осіб буде покладено особистий та надмірний тягар (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Колишній Король Греції та інші проти Греції» (*Former King of Greece and Others v. Greece*) [ВП], заява № 25701/94, пп. 79 та 82, ЄСПЛ 2000-XII).

54. Суд зазначає, що в період з квітня по грудень 2006 року Кабінет Міністрів України мав визначити розмір надбавки до пенсії, яка підлягала виплаті заявникам. Жодного рішення з цього питання не було прийнято.

55. У цьому випадку відмова держави здійснити певні дії становила втручання в права заявників, передбачені статтею 1 Першого протоколу. Уряд не надав жодних пояснень цієї бездіяльності, яка тримала заявників у невизначеності. Таким чином, Суд не бачить жодних причин, чому органи влади не вжили заходів для визначення розміру надбавки до пенсії заявників і вважає це втручання невикоряданим (див., з відповідними змінами, рішення у справі «Клаус і Юрій Кіладзе проти Грузії» (*Klaus and Iouri Kiladze v. Georgia*), заява № 7975/06, від 2 лютого 2010 року; рішення у справі «Будченко проти України» (*Budchenko v. Ukraine*), № 38677/06, від 24 квітня 2014 року).

3. Справа «Тросін проти України» (заява № 39758/05), рішення набуло статусу остаточного від 23 травня 2012 року, п. 35

35. Суд зазначає, що скарга заявника стосується кількох видів обмежень його контактів з членами його родини. З огляду на те, що частина обмежень накладалась відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України (частота та тривалість побачень), оскарження Правил внутрішнього розпорядку не торкнулося би зазначених обмежень. Що стосується конкретних обмежень, що накладаються Правилами внутрішнього розпорядку, які явно не зазначаються у Кримінально-виконавчому кодексі України (кількість осіб, які можуть одночасно бути присутніми на побаченні, та спосіб, у який здійснюється дозволене спілкування), то вони були додатковими обмеженнями, мета яких, з практичної точки зору, полягала в організації побачень засуджених з родичами. Правила внутрішнього розпорядку були затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, що діяв в межах своїх дискреційних повноважень, та їхня законність перевірялась Міністерством юстиції України (див. пункт 29). Перевіривши Правила внутрішнього розпорядку, Міністерство юстиції України дійшло висновку, що обмеження, які запроваджуються вищезазначеними Правилами, не суперечать будь-яким основним положенням національного законодавства. Без сумніву, адміністративні суди в цілому мають повноваження перевіряти пропорційність оскаржуваних рішень або дій (статті 2 та 17 Кодексу адміністративного судочинства України) та керуються принципом верховенства права, як його тлумачить Суд (стаття 8 Кодексу адміністративного судочинства України). Однак ці повноваження ще не були достатньою мірою перевірені у справах, в яких адміністративним судам потрібно буде оцінити пропорційність (а не законність) нормативного акту, який був прийнятий регуляторним органом у межах його дискреційних повноважень. Уряд не надав для порівняння жодних прикладів з національної судової практики, які б демонстрували, що ув'язнений міг мати будь-яку перспективу успіху при оскарженні пропорційності акта вторинного законодавства, прийнятого регуляторним органом в межах його дискреційних повноважень, і який не суперечив будь-яким основним положенням національного законодавства (як раніше було встановлено Міністерством юстиції України), та результатом такого судового рішення стало б належне виправлення індивідуальної ситуації.

4. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява № 40450/04), рішення набуло статусу остаточного від 15 січня 2010 року, п.п. 63-65

63. Суд повторює, що стаття 13 Конвенції прямо виражає обов'язок держави, передбачений статтею 1 Конвенції, захищати права людини передусім у межах своєї власної правової системи. Таким чином, ця стаття вимагає від держав національного засобу юридичного захисту, який би забезпечував вирішення по суті поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги», та надання відповідного відшкодування (див. справу «Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) [GC], № 30210/96, п. 152, ECHR 2000-XI).

64. Зміст зобов'язань Договірних держав за статтею 13 Конвенції залежить від характеру поданої заявником скарги; «ефективність» «засобу юридичного захисту» у значенні цієї статті не залежить від визначеності сприятливого для заявника результату. Водночас засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13, має бути «ефективним» як з практичної, так і з правової точки зору, тобто таким, що або запобігає стверджуваному порушенню чи його повторенню в подальшому, або забезпечує адекватне відшкодування за те чи інше порушення, яке вже відбулося. Навіть якщо якийсь окремий засіб юридичного захисту сам по собі не задовольняє вимоги статті 13, задоволення її вимог може забезпечуватися за допомогою сукупності засобів юридичного захисту, передбачених національним законодавством (див. згадане вище рішення у справі Кудли, пп. 157–158; та рішення у справі «Вассерман проти Росії» (№ 2) (Wasserman v. Russia) (no. 2), № 21071/05, п. 45, від 10 квітня 2008 року).

65. Суд вже дав широке тлумачення вимогам статті 13 Конвенції щодо скарг про невиконання рішень національних судів у нещодавньому рішенні у справі Бурдова (№ 2) (див. згадане вище рішення у справі Бурдова, п. 98–100), у відповідних пунктах якого зазначено:

«98. Якщо йдеться саме про справи стосовно тривалості проваджень, найефективнішим рішенням є запровадження засобу, який би прискорював провадження і не допускав би надмірно тривалого провадження у справі (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії» (№ 1) (Scordino v. Italy) (no. 1) [GC], № 36813/97, п. 183, ECHR 2006-...). Так само й у справах про невиконання судових рішень будьякий засіб юридичного захисту, який дозволяє запобігти порушенню шляхом забезпечення вчасного виконання рішення, є в принципі найціннішим. Однак, якщо судові рішення винесене проти держави і на користь фізичної особи, від такої особи в принципі не слід вимагати використання таких засобів (див. згадане вище рішення у справі «Метаксас проти Греції», п. 19): тягар виконання такого рішення покладається головним чином на органи влади, яким слід використати всі засоби, передбачені в національній правовій системі, щоб прискорити процес виконання рішення і не допустити таким чином порушення Конвенції (див. згадане вище рішення у справі Акашева, пп. 21–22).

99. Держави можуть також визнати за необхідне запровадити лише компенсаторний засіб юридичного захисту, подбавши про те, щоб такий засіб не вважався неефективним. Якщо такий компенсаторний засіб юридичного захисту передбачений в національній правовій системі держави, Суд повинен залишити державі більш широкі межі свободи розсуду, аби надати їй можливість організувати порядок використання такого засобу у спосіб, що враховує специфіку її власної правової системи і традицій, а також існуючий в даній країні рівень життя. Суд, однак, зобов'язаний переконатися в тому, що спосіб, в який тлумачиться і застосовується відповідний національний закон, призводить до наслідків, сумісних з принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики Суду (див. згадане вище рішення у справі Скордіно, пп. 187–191). Суд визначив ключові критерії для перевірки ефективності компенсаторного засобу юридичного захисту щодо надмірно тривалих судових проваджень. Ці критерії, які також застосовні до справ про невиконання рішень (див. згадане вище рішення у справі Вассермана, пп. 49 і 51), вимагають таке:

- позов про відшкодування має бути розглянутий упродовж розумного строку (див. згадане вище рішення у справі Скордіно, п. 195 у кінці);
- призначене відшкодування має бути виплачено без зволікань і, як правило, не пізніше шести місяців від дати, на яку рішення про його призначення набирає законної сили (див. там само, п. 198);
- процесуальні норми стосовно позову про відшкодування мають відповідати принципів справедливості, гарантованому статтею 6 Конвенції (див. там само, п. 200).
- норми стосовно судових витрат не повинні покладати надмірний тягар на сторону, яка подає позов, якщо її позов обґрунтований (див. там само, п. 201);
- розмір відшкодування не повинен бути нерозумним у порівнянні з розміром відшкодувань, призначених Судом в аналогічних справах (див. там само, пп. 202–206 і 213).

100. Стосовно цього останнього критерію Суд зазначив, що у випадках, коли йдеться про відшкодування матеріальної шкоди, національні суди мають явно кращі можливості визначати наявність такої шкоди та її розмір. Але інша ситуація — коли йдеться про моральну шкоду. Існує обґрунтована і водночас спростовна презумпція, що надмірно тривале провадження даватиме підстави для відшкодування моральної шкоди (див. згадані вище рішення у справах Скордіно, пп. 203–204, та Вассермана, п. 50). Суд вважає таку презумпцію особливо незаперечною у випадку надмірної затримки у виконанні державою винесеного проти неї судового рішення, враховуючи те, що недотримання державою свого зобов'язання з повернення боргу після того, як заявник, пройшовши через судовий процес, домогся успіху, неминуче викликати у нього почуття розпачу.»

5. Гарнага проти України (заява № 20390/07), рішення набуло статусу остаточного від 16 серпня 2013 року, п. 41

41. Таким чином, Суд зазначає, що сторони оспорюють те, чи ґрунтується обмеження права заявниці на законі чи на неправильному тлумаченні закону. На час подій чинними були різні положення (див. пункти 17, 20, 21 та 24 вище), що свідчить про те, що питання зміни по батькові не було визначено з достатньою чіткістю. Проте, навіть якщо існує суперечність стосовно правильного тлумачення закону, безперечним є те, що право особи на збереження свого імені, як і право на його зміну, визнається законодавством України. Слід зауважити, що українська система зміни імен видається доволі гнучкою та особа може змінити своє ім'я, дотримуючись спеціальної процедури, яка передбачає тільки мінімальні обмеження, які застосовуються у дуже конкретних випадках, здебільшого пов'язаних з кримінальним судочинством (див. пункт 22 вище). У той самий час, як видається, будь-яких ширших міркувань для накладення обмежень на зміну імені особи – таких як точний облік населення або зв'язок носіїв певного імені з сім'єю – державними органами не висувається. За такої ситуації майже повної свободи зміни імені або прізвища особи обмеження, накладені на зміну по батькові, не видаються належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством. Крім того, державними органами не було надано жодного обґрунтування позбавлення заявниці її права приймати рішення з цього важливого аспекту її приватного та сімейного життя, і таке обґрунтування не було встановлено жодним іншим способом. Оскільки державні органи не забезпечили балансу відповідних інтересів, про які йдеться (див. пункт 38 вище), вони не виконали своє позитивне зобов'язання щодо забезпечення права заявниці на повагу до її приватного життя. Відповідно Суд вважає, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції.

6. Справа «Мельниченко проти України» (заява № 17707/02), рішення від 19 жовтня 2004 року, п.п. 54-59

54. Суд наголошує, що ст. 3 Протоколу 1 включає суб'єктивні права голосувати та бути обраним. Не дивлячись на важливість цих прав, вони не абсолютними. Оскільки ст. 3 визнає такі права не надаючи самих понять, дозволяючи самим визначити їх, то є межі для “встановлених обмежень” (див. Метью – Мохін та Клерфаут, див. вище стор. 23, § 52). У своїх внутрішніх правових системах Договірні сторони можуть робити право голосувати та бути обраним предметом для певних обмежень, які не заборонені в принципі статтею 3. Держави мають широкі межі розсуду у цій сфері, проте Суд визначає чи вимоги Протоколу №1 були дотримані. Суд повинен впевнитись, що ці умови не обмежують права до такого ступеня, позбавляють їх суті та ефективності взагалі, що вони переслідують законну мету, та що заходи, які вживалися є пропорційними.

55. Щодо конституційних правил про статус народних депутатів, включаючи критерії для проголошення їх такими, що не відповідають встановленим вимогам, не дивлячись на те, що вони мають багато спільного, такі критерії відрізняються один від одного відповідно до історичних та політичних факторів, які характерні для кожної країни. Багатоманітність положень, передбачених у конституціях виборчому законодавстві багатьох держав Ради Європи, показує різноманітність можливостей у цій сфері. З метою дотримання ст. 3, будь-яке законодавство про вибори має бути оцінене у світлі політичного розвитку країни, оскільки ознаки, які неприйнятні в контексті однієї системи, можуть бути виправдані в контексті іншої. Проте, широкі межі розсуду держави у цій сфері обмежені зобов'язанням поважати фундаментальні принципи статті 3, зокрема, “вільне вираження думки народу під час вибору законодавчого органу” (див. Метью – Мохін та Клерфаут, вище стор. 23-24, § 54; Покользіна проти Латвії, № 46726/99, § 33 ЄСПЛ 2002-II).

56. Щодо умов проживання у зв'язку з правом бути обраним, як таким, Суд ніколи не виражав своєї точки зору з цього приводу. Проте, відносно окремого права голосувати, Суд

вирішив, що це не є не розумною чи свавільною вимогою (див. Хілбе проти Лісенштайн (ріш.), № 31981/96, ЄСПЛ 1999-VI). Суд вважає що вимога щодо проживання для голосування може бути виправдана на підставі (1) припущення що громадянин нерезидент менше прямо чи безпосередньо зацікавлений, та менше знає про повсякденні проблеми держави, (2) нездійсненність, а інколи і небажаність (у деяких випадках неспроможність) кандидатів у народні депутати, представляти різні інтереси громадян, які проживають за кордоном, так, щоб було дотримано свободи на вільне вираження поглядів; (3) вплив громадян-резидентів на вибір кандидатів та на формулювання їх виборчої програми, та (4) співвідношення між правом голосувати на парламентських виборах та отримати результат від дій обраного органу (Полако та Гарофало проти Італії, № 23450/94, рішення Комісії від 15 вересня 1997 року),..

57. Суд допускає, що більш суворі вимоги можуть бути встановлені до можливості бути обраним до парламенту, ніж до можливості голосування (див. роз'яснення щодо виборів Венеціанської Комісії, параграф 29 вище). Виходячи з цього, Суд не перешкоджає встановленню вимоги 5-ти річного проживання для потенційних кандидатів до парламенту. Проте спірним є те, що ця вимога може розглядатися як така, що дає можливість цим особам отримати достатні знання з питань пов'язаних з завданнями національного парламенту.

58. Більше того, дуже суттєвим є те, що кандидати до парламенту мають виглядати особами прямими та чесними. Шляхом зобов'язання їх самих бути повністю та добровільно публічно відкритими, відвертими, електорат може визначити особисті якості кандидата та можливість найкращого представництва їх інтересів у парламенті. Такі вимоги чітко відповідають інтересам демократичного суспільства і держави мають межі розсуду у їх застосуванні.

59. У цьому зв'язку, Суд зазначає, що предмет та мета Конвенції вимагає, щоб її положення тлумачились та застосовувались у такий спосіб, щоб зробити її вимоги не просто теоретичним або ілюзорними, але й практичними і ефективними (див., наприклад, "Артисо проти Італії", рішення від 13 травня 1980, серія А №37, сс. 15-16, § 33; "Об'єднана Комуністична партія проти Турції та Інші проти Турції", рішення від 30 січня 1998, Доповіді про винесені судом ухвал та рішень 1998-I, сс. 18-19, § 33; та "Чессагнон та інші проти Франції" [GC], № № 25088/94, 2833195 та 28443/95, §100, ЄСПЛ 1999-III). Право стати кандидатом на виборах, що гарантується статтею 3 Протоколу № 1, і є таким суттєвим правом в концепції реального демократичного устрою, яке було б ілюзорним, якщо комусь може бути відмовлено у цьому праві в будь-який момент. Таким чином, якщо держава має широкі розсуду при визначенні вимог для надання права абстрактно, принцип того, що право має бути ефективним вимагає, щоб процедура надання права містила достатні гарантії для запобігання свавільним рішенням.

7. Справа «Василів проти України» (заява № 8008/05), рішення набуло статусу остаточного від 20 січня 2011 року, (п.п. 27-30).

27. Уряд стверджував, що питання, яке розглядалось національними судами, за суттю було складним, а також ускладнювалось додатковими вимогами заявниці. Також Уряд стверджував, що заявниця сприяла тривалості провадження шляхом подання клопотань та скарг, які часто не відповідали процесуальним вимогам. Уряд визнавав, що затримки були спричинені перенавантаженням Верховного Суду України. Однак це питання було швидко та ефективно вирішено прийняттям змін до Закону України "Про судоустрій", що дозволило розглядати апеляційним судам цивільні справи в касаційному порядку.

28. Суд зазначає, що період, який має розглядатись, розпочався 20 березня 2004 року і досі не закінчився. Отже, він триває понад шість з половиною років. 29. Суд нагадує, що розумність тривалості провадження повинна визначатись у світлі відповідних обставин справи та з огляду на такі критерії: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявника (див., серед багатьох інших

джерел, рішення у справі "Фрідлендер проти Франції" (Frydlender v. France) [ВП], N 30979/96, п. 43, ECHR 2000-VII).

30. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що це провадження стосувалося визначення права заявниці на пенсію та соціальне забезпечення, її головний дохід. Вони є явно важливими для заявниці та вимагають від судів особливої сумлінності при розгляді справи.

8. Справа «Дубецька та інші проти України», рішення набуло статусу остаточного від 10 травня 2011 року (заява № 30499/03), п. 105 (див. п. 4 розділу I)

9. Справа «Щокін проти України» (заяви №№ 23759/03 та 37943/06), рішення від 14 жовтня 2010 року (набуло статусу остаточного 14 січня 2011 року), п. 52

52. Суд визнає, що тлумачення та застосування національного законодавства є прерогативою національних органів. Суд, однак, зобов'язаний переконатися в тому, що спосіб, в який тлумачиться і застосовується національне законодавство, призводить до наслідків, сумісних з принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики Суду (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії» (*Scordino v. Italy*) (№ 1) [ВП], № 36813/97, пункти 190 та 191, ECHR 2006-V).

10. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділу III)

VI. Для суддів місцевих господарських судів

1. Справа «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), рішення від 20 жовтня 2011 року (набуло статусу остаточного 20 січня 2012 року), п. 67

67. Що стосується першого аспекту, то відповідно до усталеної практики Суду неспроможність державних органів надати заявнику майно, присуджене йому згідно з остаточним рішенням суду, зазвичай становить втручання, несумісне з гарантіями, закріпленими в пункті 1 статті 1 Першого протоколу (див., серед інших джерел, рішення у справах «Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*), заява № 59498/00, п. 40, ЕСЧР 2002-III, «Ясійньєне проти Литви» (*Jasinien v. Lithuania*), заява № 41510/98, п. 45, від 6 березня 2003 року, та «Войтенко проти України» (*Voytenko v. Ukraine*), заява № 18966/02, пункти 53–55, від 29 червня 2004 року). Уряд не надав жодного пояснення, яке б виправдало невиконання рішення у цій справі як «законне» та дозволило б відхід від зазначених принципів.

Справа «Войтенко проти України» (заява № 29979/04), рішення від 29 червня 2004, п.п. 53-55

53. Суд нагадує свою практику, що неможливість для заявника домогтися виконання судового рішення, винесеного на його чи її користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, що викладене у першому реченні пункту першого статті 1 Протоколу № 1 (див. серед інших джерел, «Бурдов проти Росії», заява № 59498/00, § 40, ЄСПЛ 2002-III; «Ясіуньєне проти Латвії», заява № 41510/98, § 45, 6 березня 2003 року).

54. Тому у цій справі Суд вважає, що неможливість заявника домогтися виконання його рішення протягом чотирьох років, становить втручання у його право на мирне володіння майном у сенсі пункту першого статті 1 Протоколу № 1.

55. Через невиконання рішення Військового суду Донецького гарнізону національні органи влади протягом значного періоду часу перешкоджали заявникові отримати у повному обсязі суму, на яку він мав право. Уряд не надав жодного обґрунтування цьому втручання, і Суд вирішує, що відсутність бюджетних коштів не може виправдати таке упущення. Отже, має місце також порушення статті 1 Протоколу № 1.

2. Справа «Україна-Тюмень проти України» (заява № 22603/02), рішення від 22 листопада 2007 року (набуло статусу остаточного від 20 лютого 2008 року), п.п. 55- 56

55. Суд нагадує, що втручання в право на мирне володіння майном повинно бути здійснено з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи (див., серед інших, рішення у справі «Спорронг та Лоннрот проти Швеції» (*Sporrong and Lonnroth v. Sweden*), від 23 вересня 1982 року, Series A no. 52, p. 26, § 69). Вимога досягнення такого балансу відображена в цілому в побудові статті 1 Першого протоколу, включно із другим реченням, яке необхідно розуміти в світлі загального принципу, викладеного в першому реченні. Зокрема, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти шляхом вжиття будь-якого заходу для позбавлення особи її власності (див. рішення у справі «Прессос Компанія Нав'єра С. А. та інші проти Бельгії» (*Pressos Compania Naviera S. A. and Others v. Belgium*), від 20 листопада 1995 року, Series A no. 332, p. 23, § 38).

56. Вирішуючи, чи було дотримано цієї вимоги, Суд визнає, що держава користується широкою свободою розсуду як щодо вибору способу вжиття заходів, так і щодо

встановлення того, чи виправдані наслідки вжиття таких заходів з огляду на загальний інтерес для досягнення мети закону, про який йдеться. Проте, Суд не може не скористатися своїм повноваженням щодо здійснення перевірки та повинен визначити, чи було дотримано необхідного балансу в спосіб, сумісний з правом заявника на «мирне володіння [його] майном» в розумінні першого речення статті 1 Першого протоколу (див. рішення у справі «Звольски та Звольська проти Республіки Чехія» (*Zvolsky and Zvolska v. the Czech Republic*), № 46129/99, § 69, ECHR 2002-IX).

3. Справа «Інтерсплав проти України» (заява № 803/02), рішення набуло статусу остаточного від 9 січня 2007 року, п.п. 38-40

38. Суд нагадує, що держави мають широкі межі самостійної оцінки у визначенні того, у чому полягає публічний інтерес, оскільки національний законодавчий орган, реалізуючи соціальну та економічну політику, має широке коло повноважень. Однак такі межі оцінювання не є абсолютними, і їх застосування підлягає перегляду органами Конвенції (див. рішення у справі «*Lithgow and Others v. the United Kingdom*» від 8 липня 1986 року, Серія А, № 102, стор. 50–51, пп. 121–122). На думку Суду, коли державні органи володіють будь-якою інформацією про зловживання у системі відшкодування ПДВ, що здійснюються конкретною кампанією, вони можуть вжити відповідних заходів з метою запобігання або усунення таких зловживань. Суд, однак, не може прийняти зауваження Уряду щодо загальної практики з відшкодування ПДВ за відсутності будь-яких ознак, які б вказували на те, що заявник був безпосередньо залучений до таких зловживань.

39. Суд далі зауважує, що з квітня 1998 року відшкодування ПДВ заявникові систематично затримувалось. Такі затримки були спричинені ситуацією, в якій державні органи, не заперечуючи суми відшкодування ПДВ на користь заявника, як це видно із матеріалів справи, не надавали підтвердження цих сум. Такі дії завадили заявникові повернути заявлені суми вчасно та створили ситуацію постійної невизначеності. Окрім того, заявник був вимушений постійно звертатись до суду з ідентичними скаргами. На думку Суду, вимогу щодо оскарження таких відмов в одному або декількох випадках можна вважати доцільною. Таким чином, використання заявником цього засобу не завадило органам податкової служби продовжити практику затримки виплати відшкодування ПДВ навіть після того, як рішення суду були винесені на користь заявника (див. п. 18 вище). Систематичний характер таких дій з боку державних органів призвів до надмірного тягара, покладеного таким чином на заявника.

40. Відповідно, за таких обставин Суд вважає, що втручання у право власності заявника було непропорційним. Фактично постійні затримки відшкодування і компенсації у поєднанні із відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, так само як і стан невизначеності щодо часу повернення коштів заявника, порушує «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном. На думку Суду, заявник перебував і продовжує перебувати під надмірним для нього тягарем (див. рішення у справі «*Buffalo S. r. L. en liquidation v. Italy*», зазначене вище, п. 38). Відповідно у справі було і продовжується порушення статті 1 Першого протоколу.

4. Справа «Бочан проти України (№ 2), (заява № 22251/08), рішення від рішення від 5 лютого 2015 року п.34, п.п. 57-58 (див. п. 8 розділ IV)

5. Справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення набуло статусу остаточного від 27 травня 2014 року, п.п. 103 – 108, п.п. 150 – 156 (див. п. 8 розділ III)

6. Справа «Газета Україна-Центр проти України» (заява № 16695/04), рішення від 15 липня 2010 року (набуло статусу остаточного від 15 жовтня 2010 року), п.п. 28-29, 31-32 (див. п. 3 розділ I)

7. Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного від 9 вересня 2011 року, п.п. 42-48 (див. п. 10 розділ III)

8. Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10 лютого 2010 року (набуло статусу остаточного 10 травня 2011 року), п. 58 (див. п. 9 розділ III)

9. Справа «Щокін проти України» (заяви №№ 23759/03 та 37943/06), рішення від 14 жовтня 2010 року (набуло статусу остаточного 14 січня 2011 року), п.п.52 -55

52. Суд визнає, що тлумачення та застосування національного законодавства є прерогативою національних органів. Суд, однак, зобов'язаний переконатися в тому, що спосіб, в який тлумачиться і застосовується національне законодавство, призводить до наслідків, сумісних з принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики Суду (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії» (*Scordino v. Italy*) (№ 1) [ВП], № 36813/97, пункти 190 та 191, ECHR 2006-V).

53. З огляду на факти справи Суд зазначає, що Декрет, який мав силу закону України, чітко встановлював фіксовану 20 % ставку податку з доходу, одержуваного не за місцем основної роботи. Однак податкові органи та суди проігнорували цю норму та застосували ставку прогресивного оподаткування до цього виду доходу, тим самим наклавши на заявника додаткові зобов'язання зі сплати загального прибуткового податку. Податкові органи посилалися на Інструкцію Головної державної податкової інспекції як на підставу таких дій. Пізніше податкові органи також посилалися на Декрет та Указ Президента.

54. Оскільки національні суди посилалися на Декрет для того, щоб виправдати накладання на заявника додаткових зобов'язань зі сплати прибуткового податку, Суд не може зрозуміти, за яких підстав частина 3 статті 7 цього правового акту не була взята до уваги. Національні суди не висловились з цього питання, незважаючи на той факт, що заявник порушував його під час кожного національного провадження. Посилання судами на Інструкцію не є доцільним, оскільки, відповідно до статті 23 Декрету, Інструкція може регулювати лише питання застосування Декрету і не може встановлювати жодні норми, які б суперечили цьому правовому акту.

55. Далі Суд зазначає, що національні суди також посилалися на Указ Президента, який запроваджував нову таблицю прогресивного оподаткування та стосувався будь-якого доходу, одержаного громадянином. Однак жоден із пунктів статті 7 Декрету не був скасований. Відповідно залишалось питання, яким чином ці правові акти співвідносилися один з одним. У зв'язку з цим Суд зазначає, що Декрет мав силу закону України та передбачав спеціальні норми для оподаткування певних видів доходів громадян. Цікаво, що замість застосування фіксованих ставок згідно з Указом Президента, податкові органи продовжували застосовувати, наприклад, спеціальну норму частини 2 статті 7 Декрету (див. вище пункт 40). За цих обставин не зрозуміло, чому Указ Президента мав вважатися таким, що має перевагу перед частиною 3 статті 7 Декрету.

10. Справа «Сєрков проти України», рішення від 7 липня 2011 року (заява № 39766/05), п.п. 36-42

36. Суд визнає, що тлумачення та застосування національного законодавства є прерогативою національних органів. Суд, однак, зобов'язаний переконатись у тому, що спосіб, у який тлумачиться та застосовується національне законодавство, приводить до наслідків, сумісних із принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики Суду (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy*) (№ 1)) [ВП], заява № 36813/97, пункти 190 та 191, ECHR 2006-V).

37. У цій справі у задоволенні позову заявника до митного органу було відмовлено, оскільки суди визнали, що звільнення від сплати ПДВ не могло застосовуватись до операцій з імпорту, що здійснювались заявником. Проте національні суди неоднаково тлумачили положення законодавства щодо сфери застосування звільнення від сплати ПДВ. Зокрема, 15 січня 2003 року Верховний Суд України ухвалив постанову, якою слід було керуватись, що допускала застосування звільнення від сплати ПДВ до операцій з імпорту, які проводились платником єдиного (уніфікованого) податку (див. вище пункт 25). У подальшому, 23 грудня 2003 року, Верховний Суд України застосував протилежний підхід, встановивши, що звільнення від сплати ПДВ не може застосовуватись до операцій з імпорту, що проводились такими платниками податку. У червні 2004 року, тобто коли заявник здійснював ввезення товарів із-за кордону (див. вище пункт 6), цю постанову було розповсюджено та офіційно рекомендовано для застосування (див. вище пункт 26).

38. Не можна виключати того, що надання права на звільнення від сплати ПДВ у тлумаченні Верховного Суду України, наведеному в постанові від 15 січня 2003 року, було суттєвим фактором при прийнятті заявником рішення укласти угоди з купівлі-продажу, які передували відповідним операціям з імпорту. Проте, вбачається, що у певний момент цієї підприємницької діяльності заявник мав виявити, що тлумачення стосовно режиму оподаткування операцій з імпорту, яким слід було керуватись, докорінно змінилось.

39. Суд визнає, що, дійсно, можуть існувати переконливі причини для перегляду тлумачення законодавства, яким слід керуватись. Сам Суд, застосовуючи динамічний та еволюційний підходи в тлумаченні Конвенції, у разі необхідності може відходити від своїх попередніх тлумачень, тим самим забезпечуючи ефективність та актуальність Конвенції (див. рішення у справах «Вілхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії» (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland*), [ВП], заява № 63235/00, п. 56, ECHR 2007-IV та «Скоппола проти Італії» (*Scoppola v. Italy № 2*) [ВП], заява № 10249/03, п. 104, ECHR 2009-...).

40. Проте Суд не вбачає жодного виправдання для зміни юридичного тлумачення, з якою зіткнувся заявник. Насправді, Верховний Суд України не навів жодних аргументів, щоб пояснити відповідну зміну тлумачення. Така відсутність прозорості мала обов'язково вплинути на довіру суспільства та віру в закон. З огляду на обставини цієї справи Суд вважає, що спосіб, у який національні суди тлумачили відповідні положення законодавства, негативно вплинув на їхню передбачуваність.

41. Суд також зазначає, що можливість таких різних тлумачень одних і тих самих положень законодавства головним чином була спричинена неналежним станом національного законодавства з цього питання. Правила, які було закріплено в Указі Президента та в Законі про ПДВ, надавали необґрунтовану свободу вибору щодо тлумачення того, яким чином вони можуть співвідноситись, а також розуміння чіткої сфери їх застосування та значення їх вимог.

42. Відповідно, на думку Суду, відсутність необхідної передбачуваності та чіткості національного законодавства з такого важливого фіскального питання, яка призводила до його суперечливого тлумачення судом, порушує вимоги Конвенції щодо «якості закону».